

Ac quod ad primum tuum postulatum pertinet, non uidetur esse dubium, quin hoc aperte decernat Paulus: Antequam uirtus fidei per I E S U M Christum mundo esset enuntiata, licuisse ueteribus illis tum Græcis, tum Iudæis, qui rectum ordinem uitæ secuti essent, & operibus bonis se excoluissent, ad cœlestem præmium peruenire. Sed quæ sint opera bona, id enucleatius tradendum est. Bona opera sunt, quæ & ex bono initio oriuntur, & ad bonum finem pertendunt. Quicumque enim boni operis sui finem aut in laude hominum (id quod ex gentibus, qui excelsiore animo esse uidebantur, cuncti ferè faciebant) aut in pecuniæ præmio, aut in uoluptatis, aut in opportunitatibus, & commodis uitæ degendæ ponit: is, ut illud assequatur, quod postulat, uerum tamen fructum operis boni deperdit, qui est uita æterna. Rursus si quis ipsam uitam æternam appeteret, & ad eam omnibus suis consilijs, conatibusq; conderet, atque is opem tamen suo optato consequendo, auxiliumq; præcæretur ab ijs, quorum illius dandæ, & concedendæ non esset potestas, hoc est à falsis dijs, nã iste quoque spe sua, & ratione tota falleretur. In ipso enim capite, & principio ueritatis, errore lapsus in diuersum longe tenderet, quàm sibi ipse ab initio proposuisset. Quid ergo est: ex utraque parte necesse est, ex capite uidelicet, atque ex fine non falli eum, qui sit honorem immortalitatis adepturus, & ut petat à summo, & uero Deo, & ut quod optimū est, petat uitam, scilicet æternam. Quapropter Paulus nouum hunc, & difficilem Iudæis proponens locum, H I S inquit, per boni operis perseuerantiam quærentibus uitam æternam, gloriam, & honorem, & immortalitatem largiturus est Deus. Et ad Hebræos, Oportet accedentem ad Deum credere primum, quod Deus est, & sit remunerator quærentibus se. His ergo, qui ab uno Deo & omnipotente quæsiuerunt uitam æternam, suiq; desiderij consequendi spem in ipso illo eodem per perseuerantiam in bonis operibus posuerunt, nullo unquam tempore, siue illi Græci, siue Iudæi existerunt, defuit Deus. Verum ita se res ante C H R I S T I fidem habebat, ut Iudæi & Græci in capite quidem discordes essent, in fine ipso consentirent. Quærebant enim uulgò non uitam æternam, non enim eam, neque gentes agnoscebant, neque Iudæi in lege propositam habebant: sed fructus terræ, & uitæ commoda consectabantur, opes, familias, liberos, regna, pacem, atque otium, & eiusmodi bona, quæ absunt nimirum à summo bono, intraq; breue curriculum humanæ uitæ omnia conclusa sunt. In eo autem discrepabant, quod Iudæi ipsa terrena bona ab optimo tamen auctore Deo expetebant, gentes ab emētitis & falsis dijs. Ex quo petant etiam alteri tuæ dubitationi responsio. Non enim sine eximia, & peculiari gratia Dei, si quis ex hoc communi errore se emergerat, & ad Deum uerum suæ immortalitatis spem uertit, & direxerat, poterat aut in tam præclaro consilio insistere, aut tanti præmij honore non falli. Ac quod ad Iudæos quidem attinet, plurimos eorum nouimus ab ipso Deo edoctos nō solum de præsentis eius uis, & maiestate, sed de C H R I S T O futuro, ac uenturis per ipsum in hominum posteritatem Dei beneficijs, multa, & magna, & mira cecinisse. De gentibus uero partim ante legem datam multos scimus à Deo in ueritatem, & sanctitatem uocatos fuisse, ut Enoch, ut Noë, ut Melchisedech, ipsumq; imprimis Abraam, partim postquam lex fuerit tradita de ipsis Græcis, si qui uerum, & unicum Deum libenter agnouerūt, eumq; adorando, & colendo uenerati sunt, beneficijsq; ab eo, quæ essent optima, petiuerunt, illius bonitati, potentiaq; consilijs, credibile est illos benignitate, & clementia summi Dei, sui exitum desiderij, & honorem immortalitatis esse assecutos. Quod enim gratia tam est, & liberalitatis suæ, bonis mentibus semper occurrit Deus, & illis ostendit lumen ueritatis suæ, neque in hoc munere benignitatis, & iustitiæ, suæ unquam bonitati finem, modumq; præstituit, nec in beneficijs suis dilargiēdis hominem ab homine, aut Iudæum à Græco uult sibi esse eximium. Itaq; Petrus in actis: Reuera percipio, inquit, quod non est personarum fautor Deus, sed in omni gente, qui operatur iustitiā, acceptus illi est. P R O R S U S mihi ista probantur, inquit I V L I V S, estq; mihi abs te satisfactum, sed qui restare uidebatur scrupulus, huiusmodi. Quid ergo attulit fides Christi, si ante eam licebat præmium adipisci, quod sola ipsa polliceri uideatur? quoniam de hac re Paulus alio loco tractaturus est, suo loco potius id abs te petam. Nunc pergamus ad reliqua:

Quicumq;

Quicumq; enim sine lege peccauerunt, sine lege & peribunt: & quicumq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.

VIDE S N E æquitatem diuinæ legis, & conditionis: si enim omni peccanti siue in lege, siue extra legem, iudicium nihilominus, & damnatio est constituta, necessariò omni recte facienti, siue in lege, siue extra legem, suum paratum præmium, & propositum est.

Non enim auditores legis iusti apud Deum, sed obseruatores legis iusti cabuntur: ubi enim gentes legem non habentes natura ea quæ sunt legis agant, hi legē non habētes, sibi ipsi sunt lex. Qui ostēdunt opus legis scriptū in cordibus suis, contestante eorum conscientia, & alternis inter te ratiocinationibus accusantibus, aut etiam defendētib; in die, quādo iudicabit Deus occulta hominum secundum Euangelium meū per I E S U M Christum.

A M P L I V S etiam firmatur ab Apostolo hæc ratio, aut enim legem habere, aut legem obseruare iustificat apud Deum. Si tantum habere, nihil omnino tribuendum est operibus bonis, sed solum nomen generis, & nationis ualeat apud Deum, omnesq; profusus Iudæi in tuto sunt, etiam qui contra Deum, & legem peccando ueniūt. Græci uero funditus & omnino sunt perdit, quāuis probi eorum aliqui, & iusti, de Deo & de iustitia Dei recte senserint, factisq; quod senserunt, id præ se tulerint, & uitam cum pietate, ac ratione honoris Dei causa totam direxerint, hi tamen uniuersi & frustra in optimis actionibus se exercuerunt, & fide qua spem locauerant in summo Deo, falli, atq; decepti nihilominus intereunt, quod est à Dei ueritate & iustitia remotissimum. Sin autem legis potius obseruatio facit iustitiam, etiā qui legem istam in tabulis non habuerunt, opera autem legis & præcepta naturæ dono, & uoluntatis propositio obseruauerunt, hi apud Deum iusti sunt effecti. Legem enim quam in literis expressam non habebant, in cordibus suis scriptura meliore impressam habuerunt. & quoniam non est satis recte facere, nisi id etiam sponte, & recto consilio fiat, ideo adiecit Apostolus, Contestante eorū conscientia, & alternis inter te ratiocinationibus accusantibus, aut etiam defendentibus. Illud enim opus uere bonum est, quod nō casu, aut tantum usu, sed quod mente recti conscientia, post uariarum disceptationes rationū diffinito consilio quis facit, in quo uno consistit uirtus. Quod sequitur autem in die, quando iudicabit Deus occulta hominum, traiectio est, ad id enim retro trahitur, quod supra dictum est, quæ enim in cordibus nunc sunt scripta, hominibus occulta sunt, donec ad illius supremi iudicij diem ueniatur, quo tempore utiq; illa omnibus patebunt, & partem expolita erunt. Cuius quidē iudicij denunciatio in ueteri quidem lege pluribus locis notata, à Christo autem Iesu in Euangelio clarius significata est, qui est iudicij illud pro patre Deo exerciturus, atq; ideo dictum secundum Euangelium meum per Iesum Christum. Porro Pauli Euangelium idem est, quod & Christi, sed non eodem modo, Euangelij enim auctor Christus, minister Paulus. Sed & cunctorum, qui rite credunt in Christum, unum atq; idem, quod & Dei, & Pauli Euangelium est.

Ecce tu Iudæus cognominaris, & acquiescis legi, & gloriaris in Deo, & cognoscis uoluntatem, & probas quæ meliora sunt, instructus ex lege, per sua suscipis te ducem esse cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorum in sapientiam, doctorem simplicium, ut qui habeas formationē cognitionis, & ueritatis in lege. Atqui tu docens alterum, te ipsum non doces: qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non adulterandum, adulteras: qui abominaris idola, sacrilegium committis: Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonestas. Nomen etenim Dei propter uos ut tuperatur inter gentes, quemadmodum scriptum est,

E Hoc

Hoc scriptum est in Esaiâ dicente; Dominatores eius inique agunt, & iugiter tota die nomen meum blasphematur. Ezechielis quoque est; Cum dicit dominus non propter uos ego faciam domus Iſraël, sed propter nomen sanctum meum, quod polulistis in gentibus. Verum illud urget Apostolus, non esse legi, neque scientiæ legis, sed bonis ex legis doctrina operibus confidendum. Quamobrem Iudæi qui se doctor res aliorum, & tanquam duces cæcorum esse arbitrabantur, tumentibus fastu quodam ex scientiâ, & cognitione legis, cum ijs quæ ipsi nullo suo labore, sed tantum lectio ne diuinæ legis comparauerant admodum gloriarentur, sibiq; plurimum arrogaret, ceteros autem uellent habere subiectos sibi, & ueluti discipulos, & cum ea, quæ ceteris præcipiebant faciendâ, ipsi minime facerent, non modo nullam partem iustitiæ ex lege consequerentur, sed insuper dedecorabant inter gentes, & legem, & authorem, ac latorem legis dominum Deum. Nam quæ ait; Qui abominaris idola, sacrilegium committis. De sacrilegio hoc sic intelligendum est, Iudæi qui propter Dei honorem idola abominantur, & in hoc certe honore Deo uero habebant, rursus eundem Deum ex alia parte suis malefactis dehonestâdo detrahere illi conabatur, quod prius concesserant, ut quem illa ueneratione, illoq; cultu habuerant dignum, cuius causa idola detestarentur, nunc præ suis uitij & cupiditatibus indignum rursus ducerent, cui in bonis moribus honor, & in pijs, ac sanctis operibus haberetur. Ita abominatio idolorum, pietatis illis laudem erga Deum exhibebat. Rursus autem Dei eiusdem dehonestatio, quem alio genere criminum dedecorabant, sacrilegij eisdem notam iniurebat. Sed possunt hæc uerba illo etiam modo exponi; Quod Iudæi scilicet qui idola abominantur, & omnia, quæ honori idolorum data, consecrataq; essent, eadem abominatio aspiciantur, statuebantq; impura, & polluta esse, neq; sibi licere illa ipsa contingere, idem tamen hoc fas & legitimum, auaritia adducti, aut intemperantia uiolabant. Saep enim nonnulli eorum partim depeculabantur donaria deorum, partim ex ijs, quæ oblata fuerant dijs esculentis, poculentisq; uesciebantur. Cum autem è sacro loco in profanum auferre sacrilegium sit, ipsi contraria quadam specie ex abominato loco, atq; incesto in sacrum surripiebant, cum semetipsos illarum rerum furto contractuq; polluerent, legemq; Dei, & præcepta illius præuaticando uiolarent, quod ipsum erat proprium Iudæis sacrilegium.

Nam circūcisio quidem prodest, si legem obserues; sin autē transgressor legis sis, circūcisio tua præputiū facta est. si ergo præputium iusta legis custodiatur, non ne præputium illius in circūcisione reputabitur, & iudicabit ex natura præputium legē complens, te per literam & circūcisionem transgressor legis; Non enim qui in aperto Iudæus, neq; quæ in aperto in carne est, circūcisio est; sed qui in occulto est Iudæus, & circūcisio cordis in spiritu, non in litera est, cuius laus non ex hominibus est, sed ex Deo.

Iam intrat magis, ut inanes, irritosq; ostendat exteriores ritus, & corporeas obseruationes legis, fiduciamq; super his, quæ habebant Iudæi, penitus infringat, quodq; ueræ, & Deo acceptæ religionis est proprium, ritus externos, & corporeas obseruationes legis omnia ad interiore hominem, & ad spiritum cordis reducat, in quo solo est ueritas. Ac circūcisionem ostendit prodesse quidem, si præcepta legis seruentur; si autem frangatur contrarijs operibus, & uioletur lex, nihil iam inter illiusmodi circūcisionem, & inter præputium gentium interesse. Si enim inter sit, & carnis circūcisio uim habeat iustificandi, nullum iam apud Deum uirtutis & uitij, boni, & mali discrimen amplius sit, ueracq; uis diuinæ iustitiæ tota euanescat necesse est. Si uero hoc suscipi non potest, illud e contrario est necessarium, ut si gentes, quæ circūcisionem carnis non gerunt, corde tamen circūcisæ sint, expleantq; naturæ quadam bonitate mandata legis, illarum præputium Deo pro circūcisione habeatur. Nō enim qui se Iudæum profitetur, præsertimq; abscissionem præputij, ille statim Iudæus est, nec carnis circūcisio, statim circūcisio; sed qui in occulto Iudæus est, ille uere est Iudæus, hoc est, qui non in carnalibus signis, sed in mente, & uoluntate legem fert; qui uim

qui uim legis intelligit, illiq; obtemperat, is Iudæus uere est. Item circūcisio cordis in spiritu non in litera, uera circūcisio est. Nam circūcisio carnis signum illius est, quæ est in corde circūcisionis. Ac fallere quidem potest, & mentiri quæ in signo est circūcisio; illa autem cordis fallere, aut falli neutiquam potest. Ac ut aliquid de toto hoc ritu circūcisionis loquamur, Abraam cum per fidem, & obedientiam probatus Deo fuisset, gratiamq; eius sibi iam comparauisset, non egebat ille quidem circūcisionis signo, quo apud Deum fieret grator, sed cū circūcidi iussus est, in eo id est quæsitum, ut initium signo faceret in totam posteritatem suam, quo qui successuri spatio temporum essent, indicium gererent generis, & profapiae Abraam, à reliquisq; generibus distinguerentur, ut manifesta foret suo tempore benedictio gentium ex semine Abraam profectura, & simul ut circūcisionem illam signum obedientiæ patris sui Abraam erga Deum præ se ferrent, cuius & ipsi in obtemperando Deo esse studerent similes, circūcisioq; in cute facta, in spiritu tamen magis per illam ueritatem corporis quæsitâ est, præsertimq; in populo illo, qui duris semper fuit ceruicibus, ideoq; in membro illo potissimum facta est circūcisio, quod maxime aduersarium, & cōtumax est rationi. Hoc signo, ut diximus, non egebat Abraam. Eius enim coram Deo humilitas, & reuerentia, & in omni parendi studio alacritas, atq; obedientia signum illud anteuenerat. Sed ceteris exemplo esse est iussus, ut per corpus signum posteriores moniti ad considerandam fidem, & obedientiam Abraam, quam is habuit Deo, ac perinde ad eam imitandam se cōferrent. Igitur in populo diu terrestri, & carneo, & ad ea, quæ terræ sunt potius semper anhelanti, ualuit obseruatio, & signum circūcisionis, Vmbræ enim illis, & signa pro ueritate diu fuerunt. Itaque illis tanq; carnalibus terror legis, & poenæ, & sacrificia uictimarum, & acerba execratio aduersus eos, qui à præceptis legis deficerent, proposita est, ut adigerentur, qui sua uoluntate nollent, quacumq; posset ratione ad cultum, & obedientiam ueri Dei, inuitiq; facerent, quod pater eorum Abraam sponte ante fecisset. Postiq; uero aduenit plenitudo temporis eius, quod omnipotentis Dei consilio ante fuerat præscriptum, & in quo fractis legis, & iustitiæ omnibus repagulis, in omne genus criminum, hominum natura collapsa erat, tunc tanquam adultum iam hominem, non puerum iam, aut impubem amplius, sed uirum effectum, & ratione uitam, non sensu dirigere ualentem, non minis, & supplicij dominus, sed clementia, & humanitate uoluit ad sese, & ad sui studium, amoremq; reuocare. In quo multa, & magna suæ potentia, & bonitatis signa ostendit. Nam quod omnino perditos reuocauit ad uitam, præsertim facillimo genere remedij, quod in credendo Deo per IESUM Christum consistit, potentia illius fuit, Quod sibi rebelles, & maxime aduersarios recepit in gratiam, infinitam hoc eius declarauit bonitatem, coniunctam pari iustitiæ, & sapientiæ gloria, Sapientiæ, quod nullis culpis, & sceleribus à benefaciendo deductus facilem uitam ostendit ad sanitatem redeundi, & opus cætorum propè nobilissimum, quod postremum operum suorum ipsemet effecerat, uitio suo corruptum, ad maiorem etiam, quam prius integritatem restituit. Iustitiæ, quod cogitauit, & respexit, non quid nobis, sed quid sua immensa uirtute, & benignitate esset dignum. Egit autem nobiscum, quemadmodum ante egerat cum patre nostro Abraam; Iustus enim filij eius sumus, si fidei eius, quam si carnis reperiamur hæredes. Ita enim ait Apostolus; Scitis, quod hi qui ex fide sunt, ij sunt filij Abraam. Porro ita egit cum eo, ut eum euocaret, tiberetq; egredi ex domo, & gente, & cognatione sua, & in eas terras, quas ipse esset illi traditurus, migrare, pollicens semini eius illas aternas se daturum, semenq; ipsum & progeniem Abraam sic multiplicaturum, ut numerari quondam non posset. Crediditq; Abraam Deo, & reputatus est illi ad iustitiam. Etsi enim in patria prius degendo, & inter populares, cognatosq; uiuendo, qui ad idolorum cultum deflexerant, offensam forte aliquid in Deum contraxerat, illiusq; nomen, honoremq; uiolauerat; tamen eo ipso, quod Deo facile credidit, iustus statim est effectus. Maxima enim & potissima parte iustitiæ suscepta, minores illas iniustitias facile elisit. Est autem maxima iustitia dare honorem Deo in cultu quidem etiam, & sacrificio, & uoce, gestuq; corporis. Sed hæc simulari possunt, Dare autem honorem in corde, & spiritu, uera est Dei omnipoten-

tis adoratio, quæ præcipue consistit in eo, si credatur illi, & pareatur, quanquam qui
 credunt, qui possunt non parere: Quod ergo egit Deus cū Abraam primò, egit idem
 postea nobiscum. Exciuit enim nos, eduxitq; ex domo & cognatione nostra in qua
 ipse parum rite colebatur, hoc est ex uitij, & peccatis nostris, & à falso cultu deo-
 rum. Sicut scriptum est: Audi filia & uide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere po-
 pulum tuum, & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum. Nouamq; in
 uitam transfudit, quam, si illi pareamus, æternam est nobis, & immortalem traditurus.
 Omnia enim quæ tunc in corpore, & carneo homine humano modo facta sunt, in spi-
 ritu, & ueritate in nobis diuinitus implentur. Nam nec terram Chanaan, quæ semini
 Abraæ in æternum se daturū pollicitus est Deus, æternam tamen tradidit. Sunt enim
 Iudæi carnale semen Abraæ, iandiu inde depulsi, atq; eiectioni, nec rursus innumerabile,
 ut cœli stellæ, semen Abraæ extitit, quod quidem in carne fuit deductum. Sed & nos
 filij fidei eius innumerabiles, & possessio terræ æterna immortalis uita est. Omnis
 enim Dei promissio æternitatem continens, spiritaliter intelligenda est, quoniam in
 solo spiritu inest æternitas; terrena autem omnia caduca, & instabilia sunt, & ab ipso
 æternitatis iure perpetuo remota. Credidimus & nos Deo per IESVM Christum,
 & è uita pristina emerimus, in nouamq; fuimus traducti. Fidesq; ista nostra, & obedi-
 entia erga Deum, ad iustitiam nobis quoq; reputata est, in eumq; statum, gradumq;
 amicitie, & gratie apud Deum sumus proeucti, in quo fuit Abraam, antequam signum
 circuncisionis in exemplum futuræ posteritatis acciperet. Sed nec ipse tunc cir-
 cisionem propter se egebat, neq; nos egemus. Per fidem enim CHRISTI intellectio cir-
 cuncisionis mysterio, & eo uere, ac spiritaliter suscepto, inanis penitus, & superuaca-
 nea facta est carnis circuncisio. Non enim amplius signū, pactumq; obediendi, & cre-
 dendi, sed fidem ipsam, & obedientiam obtinemus. Neq; in carne opera legis, sed in spi-
 ritu ipso gerimus, qui filij Abraæ sumus, non per carnem, sed per fidem, in qua ne ille
 quidem eguit circuncisione, ut gratiam Dei acquireret. Ante enim circuncisionem illi
 & fides, & gratia Dei erat parta. Neq; rursus signo opus nobis est, quod à cæteris gen-
 tibus separemur. Non enim genus unum, & progenies una, sed omnes undiq; homi-
 nes ad fidem CHRISTI inuitati, uocatiq; sunt. Circuncidamur igitur nos corde,
 quæ est uera circuncisio, carnis autē umbras, & signacula repudiamus. Atq; utinam
 recte circuncideremur, amputatisq; omnibus terrenis curis, affectionibusq;, studio, &
 amore raperemur ad unum Deum per IESVM Christum dominum nostrum, qui
 extitit nobis huius diuini beneficii, gratiaq; largitor, ut cū maxime oppressi, & co-
 perti omnibus flagitijs, criminibusq; essemus, illamq; etiam iustitiam penitus amisis-
 semus, quæ in bonis operibus est sita, repente, præter spem, nec opinantes ad multo
 maiorem, præstantioremq; iustitiam ueniremus, ut credentes Deo, & per fidem cre-
 dulitatis nostræ ipsius diuinæ iustitiæ signaculo insigniti, non hanc, illam uel uirtutē,
 sed totum, & uniuersum, quod est uirtus, idēq; diuino propē modo, per Dei eiusdē gra-
 tiam assequeremur, usq; eò quidem, ut non reconciliati solū, tanquam amici, sed ado-
 ptati à Deo, tanquam filij summum gradum honoris, & gloriæ fuerimus adepti. Sed
 pergamus ad reliqua. Nam quæ ait Apostolus: Cuius laus non ex hominibus est,
 sed ex Deo, affirmat in omnibus prorsus spiritus ueritatem, qui simulatione nulla se-
 metipsum obducit, sed rectus, & simplex fertur ad ipsum Deum, seseq; illi uni osten-
 dit, & probat, neq; alium extrā quærit sinceritatis suæ spectatorem, aut iudicē. Caro
 autem contrā se habet, & tota foras conuersa est, quæq; in carne signa impressa, inci-
 sa uel sunt, oculis hominum iudicantur, non approbatione summi Dei. Quod si animi
 motus, & appetitiones, & consilia ad humanam laudem, aut cupiditatū terrenarum
 explicationem foras & ipsa spectant carni iam coniuncta & cum ea conflata, carnem ho-
 minem efficiunt, qui totus pender extrinsecus ex hominum iudicio, non ex proba-
 tione Dei, & laude, atq; is cum uarium, & mutabile sit illud, ad quod se accommodat,
 nihil enim est opinio hominum, & popularibus studijs, neq; rursus affectu cupidi-
 tatum leuius, aut inconstantius, uarias & ipse species, ac formas subeat necesse est, ut
 simulare, ut mentiri, ut fallere, ut nunc hoc præferre, tum illud, continue cogatur.
 Qui uero in uno Deo, & unius Dei iudicio ac uoluntate fixus spiritus est, is ipse quoq;
 rectus,

rectus, & uniusmodi, æternæq;, & immutabilis compos ueritatis, semper & usque
 quaq; sibi consentiens est, nec fallaciam ullam, aut umbram, neq; item fluctum uarie-
 tatis admittit. Ex quo etiam patet ista recentior Maumethanorum lex, quæ ex dua-
 bus prioribus legibus Moylis, & CHRISTI decerpta, maleq; coharens neutrius
 uim, nec uirtutem imitatur, quàm prauè, quàmq; peruersè acceperit Euangelium, &
 à spiritali intelligentia illius auersa fuerit; quæ cum à corporalibus ad spiritalia di-
 uini ordinis fuerit processus ad humanum genus salutari doctrina imbuendum atq;
 erudiendum, ipsa retro rursus à spiritu ad carnem, corpusq; redacta est. Quod si illa
 in corporeis hinc rationē salutis esse positam putat, quid attinuit legem nouam con-
 dere? & ab ea, quæ Iudæorum est, uel tantulum deflectere? Quanquam de ista nihil
 quidem mirum est, plena etenim est tota ineptiarum, & insulstatis. Quoq; minus re-
 spiscant, qui ex ea infatuati sunt, omnem bonarum literarum, & bonorum authorum
 lectionem, omnia studia artium optimarum sectatoribus suis inania ducit. Itaq; sit, ut
 homines sua sponte carnales huius legis institutione terre penitus fiant, nullumq;
 spirituale agnoscant hominis intestini cum Deo commercium. Tum IULIUS:
 Ita se res habet, ut tu dicis, inquit. Sola enim recta est intelligentia, quæ spiritalis est,
 neq; ullam habere potest rationem, id quod in corpore fit, ad salutem, & uitam æter-
 nam necessariò pertinere, nisi quatenus forte aut indicium aliquid præ se ferat, &
 uelut testimonium interioris hominis uoluntatis, aut ad reprimendos carnales affe-
 ctus ualeat, quanquam hoc posterius, si ratio ipsa per se reprimat, totum uideri pos-
 test superuacaneum. In signo autem atque indicio maior sæpe inest religio. Qualis
 apud nos baptismus est, qui eius esse uirtutis perhibetur, ut absq; eo ad uitam æter-
 nam non liceat aspirare. Quod & ipse testatus est CHRISTVS, Qui crediderit,
 inquit, & baptizatus fuerit, is saluus erit, perinde ac sine baptismo non queat quis
 saluus fieri. PLVRIMVM mi frater, inquam, nostræ baptismi rationi ab illa Iu-
 dæorum circuncisione interest, illi enim in corporeo illo signo penitus inhærebant,
 nihilq; ex eo intestinum, aut spirituale ex legis litera cogitabant. Nos hunc ex aqua
 baptismum sine spiritu sancto nos intus lauante instructuosum esse ducimus. Neces-
 saria illis ad uitam, neque eam æternam, sed mortalem, talis erat circuncisio præputij
 manu uidelicet facta. Quemadmodum scriptum est, Quod masculinum non circun-
 detur carnem præputij sui octauo die, anima illa disperat è genere suo, quoniam
 testamentum meum dissipauit. Nos nec tam præcisam & asperam præceptionem ha-
 buimus, nec tantam necessitatem huius per aquam baptismi agnoscimus, ut sine eo
 salui esse nō possimus. Sæpe enim sanguine suo, sæpe ipso per se spiritu sancto, ipsaq;
 fide in CHRISTVM, sine aqua, & ministro baptizati ad uitam æternam sunt eue-
 cti; sicut & ille in cruce latro, & puerorum Bethleemitarum, multorumq; præterea
 martyrum, aliorumq; sanctorum res, & gesta indicant. Sed quoniam de hac eadem re
 aliquantò post erit disputandum, pergamus modo ad ea quæ sequuntur.

Quod ergo est id plus, quod habet Iudæus? aut quæ utilitas circuncis-
 ionis? multum per omnem modum; primum quidem enim quod credita
 sunt illi oracula Dei.

ABIECTAM circuncisione, qua maxime Iudæi gentibus se anteferebant, &
 sine ea ad CHRISTI fidem uenientes saluos posse esse negabant, ne insultarent
 ex altera parte Iudæis, & illos inciperent gentes contemnere, reuertitur ad illorum
 causam, famamq; defendendam, & sibi ipse opponit; si circuncisio, & cerimoniar, &
 legitima Iudæorum nullius ad iustitiam momenti sunt, quid est, in quo gentibus Iu-
 dæus præcellat? Plurimum, inquit; Digna enim sola ea gens à Deo antehac habita
 est, quam ille & familiarē sibi haberet, & quam peculiari lege instrueret, sibiq; per-
 petuo tanquam semen foret, ac conseruaret, è quo promissum patribus Iudæorum
 æternæ hereditatis mundi auctorem in lucem suo tempore esset producturus. Ora-
 cula enim Dei sunt, quæcunq; ad docendum, regendum, & maximarum rerum pro-
 missionibus confirmandum populum Ibraëiticum ab Deo prolata sunt, quæ illi ge-

neri sunt credita, quod erat nota circumfionis signatum, quoad pro semine genus illud fuit, fructu enim postea uniuersæ salutis in omnes homines effuso, & uirtute fidei de ipsius omnibus demonstrata, non amplius signo ad iustitiã, sed nec ad unius generis distinctione circumfionis nota fuit opus. Sed rursus de indignitate Iudæorum;

Quid enim si infideles eorum aliqui fuerunt, num infidelitas ipsorum fidem Dei abrogabit? Absit: sed sit Deus uerax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est, ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas, cum iudicaris.

C V M opponeretur à detractoribus Iudæorum, multa quidem, & magna promississe illis Deum, sed quoniam ipsi, quæ uicissim promiserant Deo, nempe quod eum unum Deum colerent, signumque credendi & obediendi illi, quod in circumfione carnis gerebant, ipso opere effectumque præstarent, eisque & ducibus præpositis ab eo obtemperantes essent, legemque, & præcepta custodirent, multo maiore ex parte non seruauerant, tamen Apostolus, quod uniuersi fere egerunt, ut aduersus Deum & legem contumaces essent, signumque circumfionis irritum haberent, oratione ipsa lenit, & mitigat, quosdam eorum, non omnes infideles appellando. Cum ergo exprobareretur, quia Deo fidem ipsi non seruauerant, nec Deum quidem ipsis fidem, quam dedisset, præstiturum esse, aut quæ pollicitus esset, re impleturum. Ne sit hoc, inquit Apostolus, ut fides Dei propter perfidiam hominum imminuatur, imò quo nos mendaces magis, & perfidi sumus, hoc magis fides illa Dei, & ueritas elucet, sicut scriptum est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, ut nunquam sermo tuus Deus sit irritus, & uincas, cum iudicaris, Cum oritur disceptatio, quid ita constas tu tibi, cum qui ex aduerso tibi obstricti sunt, à fide sua ipsi deficiant: nempe ideo, ut tua uincat ueritas, ut ipsa sola emineat, quæ non emineret, si tibi æqua fide ab hominibus responderetur. Vincere enim est pellere, & deicere aduersarium, non pari cum eo Marte contendere, Vincit ergo, & eminet tum maxime Dei ueritas, & iustitia, cum nobis à nostra parte neutram illarum præstantibus, ipse ambas nihilominus inuolatas retinet, & conseruat. Atque ut est Apostolus questionibus densus, & circumspectus omnia, quæ contra dici possunt, sic obijcit sibi statim, id quod & à multis fuerat oppositum, & quotidie ab amatoribus mundi opponebatur, qui ex sermonibus ansam quærentes, quò suis cupiditatibus liberius obsequerentur, uerbis tamen consequi uolebant, ut Deum nequaquam uiderentur offendere,

Si autem iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, quid dicemus? Num iniustus Deus, cum infert iram? secundum hominem loquor. Absit, Quoniã quo pacto iudicabit Deus mundum? Si enim ueritas Dei in meo mendacio eminentior facta est in gloriam ipsius, quid amplius uelut peccator, ego iudicor? & non, ut nos insulamur, & sic ut affirmant quidam nos dicere, quòd faciemus mala, ut ueniant bona, quorum iudicium iustum est.

S I I Y D A E O R V M infidelitas fidem Dei magis illustrat, & mendacium hominum illius ueritate; itemque iniquitas iustitiã: non ne maius est hoc bonum, quo amplius camus honorẽ, & gloriam summi dei iniuste agendo, quàm malum illud ipsum, quod est iniuste agere: hoc alij fortasse sic sentiebant, alij nouæ sectæ Christianorum tanquam ita sentienti pro magno scelere obijciebant, & utriusque occurrit Apostolus. His quidẽ sic sentientibus, atque ita persuasus & reputantibus iniustam esse iracundiam Dei, qua iniquis poenam inferat, cum illorum iniquitas eius iustitiam reddat clariorem, obijciat ita hac ratione, quòd si ita res se haberet, ut iniuria talibus irasceret Deus, non posset amplius ipse mundum iudicare, Quo pacto enim iudicaret, si scelus illi pro uirtute, & uirtus pro scelere esset iudicanda? Alijs uero, qui hoc cultoribus Christi obijciebant, cum eos & in ea esse sententia dicerent, & quod sentiebant, re ipsa efficere, ut mala agerent, quò bona sequerentur, hoc est, ut ipsi quidem se flagitijs polluerent, quò gloriam

gloriam Dei immortalis in ueritate & iustitia ostenderent ampliore, atque illo potissimum modo ab Deo gratiam inirent, qui hac inquam de re Christianos accusabant, & quod de illis suspicabantur, statim assensione animi sui confirmabant, inauditosque, & indefensos suæ duntaxat opinionis iudicio condemnabant, cum essent de illis, contra quos paulo supra fuerat inuectus, qui scilicet tam facile suspicantur & iudicant de altero, ait de istis ipsis iudicium iustum esse, ut iudicium accipiat hic pro damnatione, quemadmodum & alibi accipit, ut cum ad Timotheum scribit de uiduis inferioribus, quæ ubi luxuriari cœperint, aduersus CHRISTVM uolunt nubere habentes iudicium, quòd priorem fidem abrogauerint, id est, damnationem. Ita & horum detractorum dicit condemnationem iustam esse, quasi temere quidem isti alios iudicent, ipsi autem ab Deo cum ueritate sint iudicandi. Nam quæ ait, Secundum hominem loquor, excusat temeritatem loquendi. Cum enim Deum tanquam reum iniustitiæ in quoddam quasi certamen deducat, id ab sese dici affirmat humano modo. Sicut ad Galatas, cum de testamento, & firmitate testamenti, in Deo dicturus est, ait, Fratres, secundum hominem loquor, id est, humanum de testamentis exemplum ad Deum transfero.

Quid ergo? antecellimus? non omnino. Antè enim accusauimus Iudæos, & Græcos omnes sub peccato esse, quomodo scriptum est: Non est iustus, ne unus quidem, nõ est intelligens, non est quærens Deum, Omnes declinauerunt, simul inuites facti sunt, Non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum, sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose egerunt, uenenum aspidum sub labijs eorum, quorum os execratione, & amaritudine plenum est, ueloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, Contritus & miseria in uis eorum, & uiam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum.

H O C testimonium scripturæ, quo omnes comprehendit sub peccato dicuntur, partim ex psalmis sumptum, partim ex Esaiæ est, licet in libro psalmorum legatur hæc à Paulo facta ex Davidis & Esaiæ dictis compositio. Aduocat autem scripturam in hanc rem, ut retundat denuo Iudæos extollentes se ex honore illo, quem habuit illis Deus, quòd credidit eis oracula sua. Ipsi enim sunt, qui dicunt, Quid ergo? antecellimus? Quibus respondet, non omnino, id est, non prorsus antecellitis gentibus reliquis. Nam si eas paulo antè ostendimus sub peccato esse, uos quoque scriptura in eadem culpa esse coarguit.

Nouimus autè quòd quæcunque lex loquitur eis, qui in lege sunt, loquitur, ut omne os obstruatur, & obnoxius sit omnis mundus Deo, quoniam ex operibus legis nõ iustificabitur omnis caro coram ipso. Per legem enim cognitio peccati. Nunc uero seorsum à lege iustitia Dei manifesta facta est testificata ab lege, & à prophetis, iustitia, in qua, Dei per fidem IESV Christi in omnes, & super omnes credentes. Non enim est distinctio, omnes enim peccauerunt, & egè gloria dei, ut iustificetur gratis ipsis gratia per redemptionem quæ in Christo Iesu, quem proposuit Deus placamentum per fidem in ipsius sanguine, ad demonstrationem iustitiæ suæ ex remissione præteritorum peccatorum in tolerantia Dei ad demonstrationem iustitiæ suæ in præsentis tempore, qualiter ipse iustus est, & iustificans eum, qui est ex fide Iesu.

A L L A T O ex lege testimonio, quo omnes etiam de populo Iudaico sub peccatum subiecti arguuntur, confirmat illud de Iudæis esse dictum, Quæcunque enim loquitur lex his, qui in lege sunt, id est, lege illa tenentur, & illi sunt subiecti, edicit, & loquitur. Legem uidelicet appellans, sicut & sæpe alibi, scripturam ueterem omnem, ut omne

os, inquit,

os, inquit, obstruatur, & obnoxius sit totus mundus Deo. At quomodo omne os, si tantum lex Iudæis loquitur: Quia de gentibus satis supra est demonstratum, eas esse cum prima statim professione, qua fallos deos, & mentitam religionem confectantur, tum omnium peccatorum, ac uitiorum colluione ab Deo alienas. Atque illarum quidem facilis, & perspicua fuit accusatio, Iudæi uero qui se populum electum, gentem sanctam, genus mundum esse existimabāt, qui reliquos omnes præ se & præ lege sua, ueluti pollutos, contaminatosq; despiciabant, non Apostoli uerbis, sed legis testimonio redarguendi fuerunt. Ita Iudæis, Græcisq; sub peccatum omnibus conclusis obnoxius est mundus Deo, ex uno illius arbitrio totus penitus dependens, siue ille iure damnare mundum uelit, siue per clementiam, & benignitatem conseruare, quoniam ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro coram ipso. Per legem enim cognitio peccati. Non solum nemo iustificatus est, inquit, omnes enim peccatorum cumulo obruti ab ea ipsa lege demonstrati sunt, in quo uitium & culpa ipsorum consistit: sed ne spes quidem est, si reuertantur ad legem, & mandata legis opere complerant, ut sic etiam possint iustificari. Non enim iustificanti opera legis, quæ iam est legis imbecillitas propria, **HIC IULIVS**. Locum sanè difficilem & diu mihi dubitatum tetigisti, inquit, quo pacto ex operibus legis nemo iustificetur, cum uideatur si quis legem seruauerit diligenter, & decem illa mandata, quæ duabus tabulis perscripta ab Deo, uel ab angelo Dei sunt, ac populo Israëlito per Moysen tradita, pia mente percurtus fuerit, merito illum cum Deo in gratia futurum. Sed & paulo antè quæ dixit Apostolus, Non legis auditores apud Deum, sed eos, qui legem opere seruauerint, iustificatum iri: satis aperte mihi dicere uisus est, ex operibus legis iustificationem coram Deo etiam esse. Hæc ego ita quero, ut habeam aliquid quidem ipse, quod profera, sed tamen ex te audire malim, quid sentias. **IMO MI FRATER** inquit, fate quæso id quod habes, audacterq; mecum communica, quando hoc imprimis fratrum est, cogitationum quoque me tuarum sicut & mearum te participem esse, **TVMILLE**: Faciam, inquit, quando ita me hortaris, & quod mihi uideatur exponam, quod est huiusmodi, ut cum hoc propositum sibi habeat Apostolus, ut inanem & uacuum uirum fide **CHRISTI** iam inuectā ostendat esse legem, duplici id comparatione efficere conetur: Vna, qua Iudæos cum gentibus comparat; altera, qua legem cum fide in contentionem deducit: ac quod ad Iudæos, & gentes pertinet, cum esset nimia Iudæorum de lege gloriatio; per quam serui gentium cum essent, illis tamen se præponebant, perinde atq; ab Deo soli habiti digni, quibus ille legislator existeret. Hanc eorum gloriam paulo supra infringere uoluit Apostolus, dicens, non ex eo gloriari eos oportere, quod legem haberent, sed inde potius, si legem opere seruauerint: cum non lex, sed legis opera sint, quæ faciunt iustitiam. Quod si gentes, quæ legem nō habent, opera ipsæ legis implerent, uerius ipsas tanquam adeptas uim iustitiæ gloriaturas, quam Iudæos, qui non in operibus legis, sed in ipsa lege scripta ponerent suam gloriam. In quo apparet subtilius inspicienti legis opera Apostolus non in illis corporeis, & carnalibus, neq; in circuncisione cutis præputij, aut horum, ac illorum esculentorum abstinentia (hæc enim gentes, quæ legem non habebant, nullo modo nosse, neq; assequi poterant) sed in sinceritate cordis, & in spiritualibus operibus intellexisse, in quibus solis uera est legis obseruatio, quæ in illis corporeis, tanq; signis, & imaginibus, longe degenerans tamen & simulationi obnoxia relucet. Hanc enim legis, & operum ex lege spirituales obseruantiam habere etiam poterant ipsæ gentes, si unius tantū Dei uirtute, & ueritate cognita cor suum ad cultum, imitationemq; illius, quoad homini fas est, conuertissent, cuius pietatis, & iustitiæ caput fides nihilominus & persuasio hæc fuisset, Deum unū esse, & piè se colentibus remuneratorem existere. Ac prima quidē ista fuit inter scripturam legis, & inter opera, ab Apostolo facta comparatio, tanquā iustius ex operibus, quam ex legis dono apud Deum quis iustificetur. Quod iustificandi uerbum, eo enim uarie utitur Apostolus, non pro plena, & integra iustificatione hic accipitur, sed pro ea, quantam conferre, & tribuere lex potest: sicut etiam & publicanus, qui confessus suam indignitatem, discessit iustificatus domum suam, non ex uniuersa absolutaq; iustitia, sed ex una parte iustitiæ iustificatus est,

catus est, quod se humilem & peccati penitentem exhibuit Deo. Hoc autem in loco iustitia fidei, cum iustitia operum ex lege adducitur in contentionem, ut doceat id quod facere instituit, solam esse iustitiam fidei, & non legis, quæ uere, pleneq; iustificet apud summum Deum. Ita opera quidem legis, magis quam eiusdem legis professio apta erant ad iustificandum. Simpliciter uero neq; ipsa apta, sed sola ex fide iustitia est, quæ coram Deo credentes iustificat. Quare cum in exortu fidei **CHRISTI** Iudæi etiam qui crederant, ægrius tamen ferrent abijci, & pro nihilo haberi legem, illamq; necessariam fidelibus esse dicerent, siue simulantem quæstus, & compendij sui causa, siue etiam uerò ita existimantes, hoc loco, & alijs multis, his se opponens Apostolus legem omnino irritam, & opera legis cassa esse confirmat, ea re quidem, quoniam ex operibus legis nulla est carni iustificatio, ubi satis demonstrat se de eis operibus intelligere, quæ ad carnem pertinent, & corporea sunt, quæ uidelicet dicit ex operibus legis non iustificari omnem carnem coram Deo, hoc est omnem carnem deditum, & carnis operibus fidentem hominem. Etenim si possit haberi ex lege iustificatio, magis illa ex spiritualibus, quam ex eis, quæ in carne fiunt, operibus expectanda sit. Caro enim coram Deo comparere omnino non potest, nedum ut possit coram eo iustificari: & qui solus prodit in Dei conspectum spiritus non ex operibus carnis, sed ex suis recipit iustificationem. Commode **MI FRATER**, inquam, omnem hanc reputantiam, quæ non exigua esse uidebatur, ex Apostoli uerbis, cum alibi ille opera legis abijcere, alibi adsciscere uideatur, sustulisti, scripturamq; legis, minus quam opera, sed neq; opera ipsa legis præ fidei iustitia multum ualere ad iustificandum posuisti. Sed cernis ipse profectò, quam ex eisdem uerbis nacti ansam hi, qui modo exorti fidem **CHRISTI** optime constitutam perturbare nituntur, opera ab se legum remoueat, fidem solum retineant, uerbo tenus, unam illam magnificantes, opera despicientes, quod impune ipsi, & libere obtineant posse peccare: tanquam fides omnibus criminibus diluendis una satis sit, nec solum pellendo illa, & abstergendo, cum ipsa adueniat, & suscipiatur: sed postquam etiam aduenerit, fueritq; suscepta, ferendo ea, ac tolerando. Atq; hi astute admodum & callide, dum obscuram, occultamq; hominibus cordis sui sententiam, quæ se habere fidem Deo prædicant, suis facinoribus præterdunt, imponere sese cæteris arbitrantur, & eos, qui audiunt, tanti Apostoli autoritate constringere. Ipsi autem interea cum Deo spectatore cordium agunt familiarius, & dum imperitis hominibus exterius se uendunt, Dei intus iudicium, uoluntatemq; contemnunt. Et Apostolus quidem aperte, atq; præcise non uno loco posuit ex operibus legis nō iustificari omnem carnem: sed quomodo hoc intelligendum sit, qui interpretari, atque exponere conati sunt, auxerunt potius, quam sustulerunt difficultatem. Sunt enim adducti aliqui ut distinguere opera legis partim in ea, quæ ad ceremonias pertinent, partim in ea, quæ ad mores: Ac ceremonias quidem tanquam inanes ab iustificando reijcerent; mores amplecterentur, perinde quasi nos, qui uerum Deum colimus, & filium Dei **IESVM** Christum, nihil in ceremonijs omnino momenti, & ponderis ad salutem nostram constituamus, sicut tu mi frater paulo antè, de baptismo, & de confessione quoque, ac de ieiunio, alijsq; multis potest proponi. Alij uero non iustificari ex operibus legis quenquam ita exposuerunt, eò quod legis opera ad unguem perfecit nemo. Quid si quis perficiat, num idcirco erit iustificatus? aut quomodo nemo illa perfecit, cum etiam si quis aduersus legem aliquid commiserit, indiciā habeat sacrificia, & expiationes, per quas ad legis iustitiam ei liceat reuerti: At nec qui summe obseruauerit legem, ille propterea iustificatus fuerit. Quod enim nemo ex ea possit iustificari, non est id hominis uitium, sed scriptæ legis, & omnino neminem præ obtempersse, illiusq; mandata diligenter custodijsse, incredibile dictu est, cum præsertim scriptura non paucis det seruata legis testimonium, ut de Tobia, & de Daniele, & tribus pueris scriptum est, & in Euangelio de eo, qui peccans à Domino beata uitæ consilium omnia se legis mandata ab ineunte ætate expleuisse, est professus. Quod item de Zacharia, & Elisabete, & Simone, de que ipso Ioseph est testificatum. Quare illa probabilior meo iudicio est expositio, quam tu mi frater paulo antè stricium attigisti, idcirco coram Deo non iustificare opera legis, quia

lex nec menti, nec spiritui uim asserre imperando potest, sed tantum corpori, atque
 carni. Sui enim arbitrij semper est spiritus, caro autem præcepto, & præfenti penæ,
 si imperium legis detrectet, est obnoxia. Porro autem in carne, & corpore nulla cor-
 ram Deo est iustificatio. Etenim qui ita præcepta legis obseruant, ut omnem illum
 cultum præ se se in operibus ferant, ipsi uerò intus ab Deo alieni, humanis tantum
 opinionibus, quæ exteriora intuentur, quarunt satisfacere, hi legi quidem iusti, de
 his enim solum, quæ in aperto sunt, iudicat lex, ipsum autem penes Deum iniqui, &
 iniusti iure optimo habentur. Quid si dixerit quispiam, aliqui sunt, qui mandatis legis
 custodiendis Deo potissimum placere, moremque illi gerere studeant, num hi ex legis
 operibus iustificati erunt: cum præsertim illa quoque in lege præcipiantur, ut unum
 Deum colere, nomenque eius sanctum uenerari, ipsum uerò amare ex omni anima, &
 ex omni corde, & in proximum quoque eadem, qua erga se beneuolentia affici, uni-
 cuique sit præscriptum. **HIC IULIVS:** Non uideo mi frater, inquit, quid contra
 dici queat, atque illud quo pacto sustineri, hunc, qui ista egerit ex operibus legis non
 esse effectum iustum. Itaque expecto mox quid ipse dicas. **QVID DICAM,** in-
 quam? Enim uero id quod necesse est, scilicet me his Apostoli uerbis potissimum hæ-
 dem habere, præsertim cum ille idem in alijs locis confirmet. Quemadmodum scribēs
 ad Galatas, inquit: Nos cognoscentes, quod non iustificatur homo ex operibus legis,
 nisi per fidem **I E S V** Christi, & nos in **C H R I S T V M** Iesum credidimus, ut iustifi-
 caremur ex fide **C H R I S T I**, & non ex operibus legis, quoniam non iustificabitur
 ex operibus legis omnis caro. Et rursus, si ex lege est iustitia, **C H R I S T V S** frustra
 mortuus est. Videtur ergo nobis ex Apostoli uerbis, ne si uim quidem legis totam,
 quatenus scriptura loquitur & præ se fert, non solum operibus externis, sed intestina
 etiam mentis religione erga Deum quis comprehendat, sic plene, & uere iustificatum
 eum esse. **E T I L L E:** Mirum profecto hoc, inquit, sed explana mihi quaeso, qui
 res tibi ita se habere uideatur. **A G G R E D I A R,** inquam, sed te prius id monebo,
 cum anceps tibi locus in Paulo occurrerit aliquis, quem sit difficile explanare, atque
 dissoluere, tu nihil in eo humile, nihil usitatum, nihil terrenum ut cōsideres, sed omnia
 alta, singularia, diuina, si ueros eius sensus uoles consequi, ueluti in hoc loco, cum de
 iustitia, & de iustificatione mentio sit, concipiendum est in animo excellentius quiddam,
 quam id, quod de ui, & notione communis iustitiæ in mentibus hominum inlitum est.
 Ac quod diximus nuper, cum de iustitia Dei, quæ reuelatur in Euangelio uerba face-
 remus, idem nunc repetimus. Iustitiam non singulare genus uirtutis, sed uniuersam
 in Paulo sic nominari uirtutem. Quam quidem in nobis humana etiam philosophia
 inuenit, ut iusti illi dicantur, qui nullo prorsus crimine cuiusque generis, quod legis
 ueritum improbatumque sit, impliciti sunt, neque quicquam omnino contra leges
 committunt. Sed ut tunc differuimus, & nunc de integro confirmamus, hac humana
 iustitia, uniuerso uidelicet genere uirtutis potest quispiam homo ex lege, & operibus
 legis iustificari, coram Deo autem nequaquam potest: Sed is potest solum, qui diuinæ
 iustitiæ honore, atque dono ab eodem Deo fuerit illustratus. Quantum autem Deus
 homini, & diuina ratio nostræ rationi, tantum genus generi, & illa Dei iustitia huic
 legum, & hominum antecellit iustitiæ. Porro hanc suam iustitiam Deus, tum pro-
 pter fidem, quæ habeatur ei, exercet ipse, & adhibet erga nos, tum etiam in ipsa fide,
 hoc est, in habentibus ei fidem informat, atque imprimit. Quod paulo ante dixit
 Apostolus, reuelari iustitiam Dei ex fide in fidem. Neque eam potest assequi iusti-
 tiam quisquam uel legis, uel hominis ullius eruditione, disciplinaque instructus, nisi
 is per fidem **C H R I S T I** ad Deum se adiunxerit. Qualis autem illa Dei iustitia sit,
 & quo è genere censenda, ac definienda, utinam quidem planè possemus exprimere;
 sed tamen de ea, ut aliquid dicamus, adnitendum nobis est. Non enim desunt, qui di-
 cant perfecta quoque ad beatam uitam consilia in lege ueteri expressa fuisse, eademque
 prorsus moralia præcepta, & Iudæis, & nobis essenili quod nos gratia Dei per fidem
 magis adiuuamur. Sibi enim ipsis in lege, & suæ tantum opi, atque auxilio homi-
 nes fuisse relictos, qui nunc in fide **C H R I S T I** diuinæ gratiæ dono, & illustrantur
 magis, & ad melius Deo obtemperandum roborantur. Quod extremum ut uerum
 sit (certe

fit (certe enim paratior nobis ab Deo est gratia) non tamen nobis uideatur neque de
 perfectionis consilij, neque de moralibus præceptis in lege scripta Moysis tam fa-
 cile esse concedendum. Sed quomodo in fide **C H R I S T I** planè iustificemur, id quod
 in lege non possumus, ratio nobis, quantum adiuuerit nos Deus, altior est inuestigan-
 da, ad quam aditus primum nobis ex Apostoli uerbis sit. Qui posteaquam ostendit,
 omnes omnino, & Græcos naturæ, & legi Iudæos præuaticatos esse, mundumque reum
 totum ancipiti euentu, è Dei omnipotentis iudicio dependere, ne forte obijciat ali-
 quis, & dicat, Redeat ergo ad Moysis legem mundus, illiusque mandata custodiat, &
 iustificabitur uniuersus: refutat statim huiusmodi oppositionem, & diserte confir-
 mat, neminem posse coram Deo non ex lege modo (hoc enim antè dixerat) sed ne ex
 operibus quidem legis, quod hic aperte pronunciat, iustificari: asseritque rationem di-
 cti sui, Quoniam per legem, inquit, cognitio est peccati. Quasi dicat, iustitiam
 illam, quæ acquiritur ex lege, cognitionem tantum esse peccati, ad eum finem, ut
 peccatum uideatur. At illa, quæ ex Deo est, iustitia, num cognitio & ipsa peccati est,
 eiusque uitatio? Minime illa uero: Nullum enim ea cognoscit, aut saltem non animad-
 uertit peccatum, neque in peccatis uitandis, sed in omnibus præclaris, atque subli-
 mibus rebus, actionibusque tractandis, ac suscipiendis occupata tota est. Quod totum
 ut uideamus cuiusmodi sit, intelligamus prius in quo Moysis lex à fide **C H R I S T I**
 differt. Quæ enim utraque unum Deum proponit colendum, atque amandum, con-
 sentiunt in idem ambæ. Vbi uero lex cultum Dei & amorem hominibus proponit,
 ut sit hominibus ipsis præsens, & propitijs, ad bona terræ acquirenda, & possiden-
 da Deus, in hoc statim **C H R I S T I** fides ab ea incipit discrepare. Fides enim sic no-
 bis amandum Deum proponit, ut omnem ex nobis amorem terrenorum bonorum
 penitus eiciamus, atque illum uniuersum in unum Deum conferamus, ut sit nobis
 non tam author, & donator cæterorum bonorum Deus, quam nostrum ipse bonum;
 neque ab eo nos profecti ad alium finem contendamus, sed in eo ipso uno, ut fini nos-
 stro insistamus. Nam si in alienis ab ipso Deo bonis, & terram redolentibus infixæ sint
 uota, & desideria nostra, atque ita Deum nobis adsciscamus, ut ipse dator nobis, &
 donator illiusmodi bonorum sit, quod Moysis lex, quatenus scripta est, semper, &
 præcipue hominibus proponebat, quis non intelligat potiorè nobis tanquam Deum
 alterum illum esse, ad quem cupiditate potiundi anhelamus, quam eum, à quo nostræ
 huiusmodi cupiditati speramus subuentum, & suppeditatum iri? Etenim finis sem-
 per præpollens, & præcipua causa omnium causarum est, in eamque maxime amore,
 & studio contendimus, ut appareat, cum Deum ita amamus, ut bona alia quedam
 ex eo consequamur, nos illa magis bona, quam Deum ipsum amare, & ueluti Deum
 potiorè nobis ducere, in quem peruenire desideria nostra, quam à quo illa dirigi,
 & ad finem deduci uolumus. In hoc statu lex Moysis, & filij legis eius fuerunt, ut co-
 lerent quidem, & uenerarentur unum Deum, uerum idcirco colerent, ut eos ipse in
 terram expectatam deduceret, propriamque eis illius possessionem traderet, quo regno
 terrenarum cupiditatum in populo Israël à lege permissio, cum homines illa suos pa-
 tiatur magni aestimare, diuitias, honores, imperiaque expetere, procreationi operam da-
 re, familias augere, suum ius persequi, iniurias illatas liti, & iudicio ulcisci, atque his
 deinde in hac tanta colluione affectionum, & cupiditate rerum earum quæ certa-
 tim expetuntur, ab omnibusque ambiuntur, quasdam regulas apponat, quantum, &
 quo pacto, & aduersus quos agere, quarere, uindicareque sit licitum, hanc legem qui
 adscuerint, eiusque mandata seruauerint, iusti fuerint illi quidem, sed apud homines
 tantum, & legi illi iusti: Apud Deum uero ipsum nullam ueræ iustitiæ, quæ sola diui-
 na est, laudem obtinebunt. Nam neque Deus ipse hoc genere iustus est, ut eadem sibi
 expetat bona, quæ homines concupiscunt: in eis uero expetendis à uiolatione legis,
 & ab iniuria omni caueat. Sed est iustus Deus, omnibus diuitias bonitatis suæ di-
 stribuens, nihil ipse omnino infra se appetens, nullam à quoquam iniuriam, tanquam
 ipse lædatur, agnoscens. Quod faciunt eodem propè modo, in eoque Deum imitan-
 tur, qui per fidem **C H R I S T I** illius exemplo imbuti, neque studio, neque cupiditate
 ulla inhaerescunt in terrenis, sed omnem uim suam amandi ac cupiendi in Deo

A. S. C. O. C. P. B. Z.

ipſo, ut fini, & ſuo unico bono conſtituunt. Hi enim hanc Dei iuſtitiam, & bonitatem æquabilem omnibus, bonum omnium expectentem, omnibus opem ferentem, nemini incommodum, ne inimico quidem, aut hoſti procreantem, ſalutarem cunctis, expertem terrenæ cupiditatis, aliorum maleficiâ ſuis beneficijs obruentem, hauriunt ipſo Deo donante, & largiente ampliter, & in ſemetiſiſ accipiunt, Deoq; ſimiles effecti, quoad quidem homini ſas eſt, humanis animorum morbis omnibus ex ſeſe eieciſtis, deſerunt imaginem in ſe omnipotentis Dei: neque regulas iſti quærunt concupiſcendi, ſed nihil mortale, & caducum concupiſcunt omnino: tantumq; abeſt, ut alienum quid appetant, ut ipſi ultro ſuimet, ſuarumq; rerum omnium omnibus indigentibus ſint liberales. Hæc nos per fidem opera iuſtitia, longe diſiuncta à legalibus iuſtitijs & ſeſtari, & colere uult Paulus, ad Philippenſes ſcribens, ut ſynceri, & inoffenſi ſimus, in diem CHRISTI, inquit, pleniq; fructibus iuſtitia his, qui per IESUM Christum ſunt in gloriâ, & laudem Dei. His talibus iuſtis ut Paulus idem alio loco ait, Lex non eſt poſita, ſed ipſi magis ſunt lex, quorum ſi reliqui regerentur arbitrio, aut ſi ſimiles eorum eſſe uellent, inutilis in totum lex, & ſuperuacanea exiſteret, quæ illis tantum dominatur, atque præſcribit, qui uias carnales, & lubricas inſiſtentes, à prolapſione omni propter metum ſupplicij debent cauere. At hæc minime præclara, neque apud Deum magni momenti uim obtinens iuſtitia eſt ratio, ut ex ea poſſit uere quæſquam apud ipſum iuſtificari, illa præclara eſt, & ſolida, & integra, totiusq; iuſtitia uim coram Deo obtinens, quæ ſibi factorum, morumq; ſuorum exempla ex Dei uirtute, atque factis iudicat eſſe petenda. Hoc ſic poſito, uideamus eadem ne ſint in fide CHRISTI, quæ & in lege morum præcepta, uel ipſæ morales potius actiones, quæ eſt utrobique ab Deo deductæ ſunt, illæ tamen legis, ad terræ præmia conuerſæ ſunt, noſtræ & ex Deo, & in Deo conſtituuntur. Illæ humanam quandam iuſtitiam reſpiciunt, ut cum hominibus, & inter homines tuto, pacateq; uiuere liceat, & in eo tamen gratia Deo habeatur. Noſtræ illius diuinæ iuſtitia eminentis, & ſingularis exemplo, & imitatione ſunt inſignes. Nam ut de liberalitate nunc, & de beneficiata potius mum loquamur, exemplumq; in his uirtutibus proponamus, num poteſt uideri eodem modo fore liberalis is, qui pecuniam quidem propter alias etiam cauſas, & propter ipſum ſe maxime diligit, atque conquirat, ueruntamen ita conquirat, ut neq; iniuriam propterea cuiquam ullam afferat, & apud ſe liberalitati quoque ex illa, & opitulationi egentium eſſe uelit locum, & is, qui pecuniam non alio proſus nomine amat, nec ullum ex ea fructum alium cognofcit, quàm benigne facere cæteris, & in opibus eæ, atque egenis opitulari? magnam profectò iam oportet inter hæc duo liberalitatis genera intereſſe diſtantiã, nam qui ex illo priore genere fuerit liberalis, is peccatorem, & caute ſibi ſemper primo proſpiciens, ſemper ſuorum commodorum potiorem rationem ducens, erogabit de ſuis bonis pauperibus, tanquam accipiti cura diſtractus, quemadmodum poſſit rebus ſuis ſaluus, cæterorum quoq; ſaluti, & neceſſitati ſubuenire. Noſter uero nulla illiuſmodi ratione ſui habita, ut qui conſidens Deo alias ſibi opes, alias diuitias in cælo paratas habet, de his terrenis opibus duntaxat id cogitabit, quo pacto per eas poſſit incommodum, & egeſtatem proximo ſuo depellere. Deus porro qui utrique & Iudæo, & fideli in agendo opere miſericordiæ uerſatur ante oculos, quemadmodum uerſatur? non ne per terrorem Iudæo, fideli per amorem? Quod quidem ſic ſe habere neceſſe eſt. Etenim Iudæus, qui bona terræ facit plurimi, Deumq; ſibi datorum illorum bonorum inuocat, & precatur, parebit Deo imperanti, & monenti, ut proximum ſuum ex illis bonis, cum is egerit, uiuet, & ſuſtinet. Parebit autem ob eam cauſam, ne ſi minus illi dicto fuerit audiens, offenſus, atq; iratus Deus ab eis illum bonis, ad quæ ipſe præcipue amore, & cupiditate labitur, abducatur, & abſtrahatur. Qui eſt in lege Moysiſ, quatenus litera fert, propoſitus imprimis legem illam adſciſcentibus timor, ut colant unum Deum, illiq; obediant: quò diutius terræ bona comedere, & tranquille illis eos liceat frui, Deo obtemperantes. Qui ſi minus obtemperauerint, tum intelligant ſe & terra ipſa & fructibus terræ quibus tantopere delectentur priuatos & ſpoliatos ab eodem Deo fore. Nos uero fide CHRISTI inſtructi, cum in opibus, & miſeris ſubuenimus, idcirco opus miſericordiæ

miſericordiæ præſtamus, quòd conſidimus illo modo ſummum bonum noſtrum nos adepturos ipſum Deum, in quo, non in alio ſini aliquo nobis propoſito omneſis ſpes noſtras, & omnia deſideria figimus. Qui ergo poſſunt eadem eſſe moralia, ſi neque ex eodem iuſtitia, & bonitatis fonte depromuntur, neque ad eundem finem reſpiciunt? Sed in illis Iudæicis auaritia quædam ſemper commixta ſit, quæ & in ſini ipſo ſpectatur: opes enim & bona terræ præcipue expetit, & in agendo, operandoq; coniungitur, nunquam enim ſolutam & liberam ſinit ingredi miſericordiam. Nobis uero & ex Deo ad operandum, faciendumq; recte profectis, & in Deum ſemper intuentibus, neque uſpam alibi præmium actionum noſtrarum conſtituentibus, quàm in eodem Deo, uirtus, & iuſtitia non humano modo, ſed diuinitus, neque ex præceptis legis, ſed ex Dei exemplo, imitationeq; ſuſcepta eſt: quod in una à nobis uirtute dictum, de omnibus ſit eodem modo dictum. Quo etiam patet nullum perfectum conſilium dari in lege, quod datur in fide. Ad terram enim tendentibus, & in terra, ſpe, atque amore conſtitutis, reputantibusq; ex bonis, & fructibus terræ ſubſidium ſibi ad uiuendum, & lætitiã, atque expletionem animi eſſe euenturam, nullum inſigne conſilium dari poteſt, quod euadat ad perfectionem. Et ſi poſſet, non ille, qui omnia legitima legis impleſſe ſe dixerat in Euangelio audiret à domino, ſi uellet perfectus eſſe, ut abiret, uenderetq; omnia, quæ haberet, & diſtribueret pauperibus, reuerſusq; ſe ſequeretur. Hæc enim perfectio & operis, & conſilij in CHRISTO ſolo, & in Euangelio eſt: care quidem, quòd nullus eſt credentibus conſiliorum, & operum, niſi Deus ipſemet ſinis propoſitus: qui uero alios ſineis, alia bona, ad quæ ſpe, & amore tenderent, ſibi designauerunt: hi non modo ab imitatione diuinæ iuſtitia longe abſuerunt, ſed ne ipſam quidem humanã iuſtitia ex lege rationem cumulate ſunt adepti. Quod ergo dictum eſt, idq; ſæpius à Paulo, quòd ex operibus legis non iuſtificatur omnis caro coram Deo, & libere eſt, & ſimpliçiter dictum, quoniam uera iuſtitia ex lege non acquiritur. Nihil enim ad perfectum adduxit lex, ut idem ipſe pronuntiat ad Hebræos ſcribens: Eſtq; prioris mandati abrogatio facta propter imbecillitatem eius, inquit, & inutilitatem. Sed hæc de lege ueteri, ut in litera deſcripta eſt, intelliguntur. Nam ſi ſpiritualiter illam accipiamus, idem eſt legi illi ſpectatus ſinis, qui nobis præſens, & cognitus iam eſt Chriſtus. Accipimus autem hic iuſtificationem non pro remiſſione duntaxat peccatorum, quòd nonnulli interpretati ſunt, ſic enim eſſet & in lege iuſtificationis, in qua pro peccato offerentibus & ſacrificia illa in expiationem ſui facientibus identidem à Deo dimiſſio peccatorum proponitur. Sed hæc eſt iuſtificationis amplior quædam diuinioreq; iuſtitia, quæ ex ſimilitudine Dei ab eo in nos fidem illi habentes ducta, & deriuata eſt. Quam Paulus ut aſſequeretur, illam humanam ex lege iuſtitiam pro ſtercore ſibi haberi confirmauit. Hæc demonſtrata, & cognita in fide Chriſti iuſtitia legem ueterem Moysiſ antiquauit, & ſuſtulit. Aut enim illius omnia no ceremonias, tanquam umbras abiecit, aut morum, & religionis præcepta ad ſublimiorem finem erigere eſt conata. Si tamen antiquare eſt explere, atque abſoluere, quòd rude antea erant, & tantummodo inchoatum. Hæc, inquam, iuſtitia ea ipſa eſt quam in Euangelio CHRISTVS turbas, & diſcipulos docens, exponere erat ſolitus, cum ita dicebat: Niſi abundauerit ueſtra iuſtitia plus quàm illa Scribarum, & Phariſæorum, hoc eſt, plus quàm illorum, qui ex lege, & ex legis operibus iuſtitiam ſunt conſectati, non ingrediemini in regno cælorum. Quam eandem iuſtitiam ipſe deſcribebat, enucleateq; tradebat, in quibus lex deficeret, demonſtrans: & quomodo Deum debeamus in ipſius diuina illa iuſtitia imitari ubique nobis inſinuans. Per legem autem quòd cognitio eſt peccati, ad eum finem dictum eſt, quoniam illi populo Hebræico lata eſt, quæ illi eſſet tanquam adhuc puero & adoleſcenti pædagogus, illumq; in unius Dei cultu cõtineret, præcipereq; & doceret, quæ eſſent tantisper & cauenda, & fugienda, quoad tempus & opportunitas ſanctioris præcepti adueniret, ſicut ad Galatas ſcribit Paulus: Lex transgreſſionum cauſa appoſita eſt, inquit, quoad ueniret ſemen, quòd fuit promiſſum. Porro imbecillitatis eſt ſigillatim monere, & monſtrare hoc, & illud deuitandum eſſe, & in eam quaſi uiam nos deducere.

quæ omnibus periculis infecta, & obsessa difficilem ubiq; & anxiam habeat cautio-
nem. Illa uita est commoda, & longe magis nobis salutaris, quæ altiore quadam semita
nos sine suspitione, & metu ad optimum finem perducit. Proposita itaq; est in lege
peccati cognitio, uel ut illud, quoad poterat, uitaretur, ac effugeretur: uel si id minime
poterat, quemadmodum quidem non potuit, ad remedium præstantius confugere-
tur, quod est in Euangelio datû nobis, atq; oblatum. **I N T E L L I G O, I V L I V S**
inquit, & nunc demum mi frater confiteor ignoratum mihi hûc diu in Paulo locum,
aperiente nobis Deo, patefactum nunc planè, atq; illustratum esse: & reuera ita est,
ut ex communibus hominum sensibus, atq; ex quotidianis rerum terrenarum consy-
derationibus nequaquam possit Paulus intelligi. Sed in cœlum ascendendum est, &
ex diuinis illis uirtutibus, atq; consilijs huius hominis uirtus, mensq; inuestiganda,
qui nō iustificationem in carnis operibus, neq; iustitiam Dei in humanis uirtutibus,
sed utranq; in Deo, & ex Deo diuino in illo modo, hoc est eminenter, & supra omnē
rei creatę captum, in nobis uero per fidem **C H R I S T I** imitanda Dei natura, & bo-
nitate posuit, quod est maximum ipsum nobis à Deo beneficium. Itaq; lumine hoc se-
mel ueræ intelligentiæ illato, non solum iste locus, sed tota ferè epistola, quæ ad Gala-
tas scripta est, mihi uidetur esse declarata. **A T Q V I M I F R A T E R** inquam,
quod & hic, & ibi confirmat Paulus, iustum ex fide uiuere, etsi de eo nobis antè est
dictum: tamen dicendum aliquid etiam nunc est, ut imbecillitatem legis melius com-
prehendamus, & ea quæ passim in Paulo tanquam semina diuinarum uirtutum spar-
sa sunt, altosq; ac reconditos illius sensus percipere ualeamus. Est igitur uita quædam,
quæ illam fidei nostræ donatam ab Deo, impressamq; in nobis iustitiam profectò com-
mitatur, illi ipsi iustitię dignitate par. Sicut enim iustitia illa ex Deo in nobis inest, sic
& uita. Et quemadmodum iustitiam ille nobis suæ bonitatis, iustitięq; effigiem, obli-
demq; erga nos optimæ uoluntatis, sic & uitam præbet, imaginem suæ immortalita-
tis. Cumq; Dei illa iustitia, qua credentes sibi, fidemq; habentes, Deus ipse insignit, ita
excellat, atq; emineat, ut cum hac legis iustitia comparata humanam istam omnem
obscuret æquitatem, iniquitatemq; eam quodammodo potius uideri cogat: sic uita
illa, quæ diuinæ comes est iustitiæ, mortalem uitam hanc morti, quàm uitæ ostendit cō-
iunctionem. Etenim profectò bonus, & iustus est Deus, eosq; quos sui dedit esse imi-
tatores, non solum in uirtute, atq; in iustitia, sed in uitæ quoq; genere uoluit se imitari-
ri, ut immortalitatem Deo similem assequerentur, qui similem Deo essent eius singu-
lari beneficio iustitiam assecuti. Atque ut ipse semper uno modo beatissimus, sic hī,
qui se ad eum per Christi fidem adiunxissent, in hac quidem uita beati, in altera uero
essent seipsis etiam beatiores. Proinde totus iste ordo sic textitur, seriesq; deducitur,
ut nos quidem fidem erga Deum asseramus, quæ quanquam ipsa diuino munere alie-
tur, & confirmatur in nobis, aliqua tamen est pars in ea nostræ uoluntatis. Deinde ista
fides Dei omnipotentis iustitiam excitat, per quam ille ut est uere bonus, non igno-
scit solum ad se accedentibus, & per fidem sese illi deditibus: sed eos eadē prope ius-
titia, qua est ipse præditus, & eodem genere bonitatis exornat. Tum autem sic orna-
tos, & effectos sanctos in gratiam, in amicitiam, in cognationem recipit, adoptatq; in
filiorum nomen, uitamq; illis beatam, & immortalem tribuit, longe abhorrentem ab
hac uita, quæ moribus, & doloribus, & periculis, quæ deniq; morti, & corruptio-
ni tota addicta est. Quam quidem fragilem, ac mortalem uitam non iustitia illius do-
num, sed tantum naturæ retinemus, iustisq; ea, atque iniustus promiscue data est. Cu-
ius etiam auferendæ, aut relinquendæ lex habet potestatem, tribuendæ uero nequa-
quam. Si quis enim commiserit in legem eo genere peccati, cui poenam mortem lex
ipsa sanxerit, is lege interimitur, nec habet potestatem lex poenam illi remittendi,
peccatumq; condonandi. Nihil enim præter præscriptum, & constitutum nouare,
nec quod semel in ea sanctum est, lex commutare litera una potest. Qui uero legem
ad unguem seruauerit, nilq; in ea offenderit, quamobrem morte esse dignus censea-
tur, huic non noua aliqua uita donatur, sed quam ipse per sese habet, ei uita illa re-
linquitur, quæ est naturæ, non iustitiæ uita, ut illud tantum legis sit donare uitam,
quibus non eripiat. Quod si iustitiam illam, quam intelligimus ex iustificatione, &

quari

quærimus, sua certa uita consequitur, quæ non naturæ sit, sed eius ipsius iustitiæ pro-
pria, nullius autem donandæ uitæ habet lex facultatem. Igitur ne eam quidem iusti-
tiam donare lex potest, per quam uita acquiritur præstantior. Quo perspicuum sit
non esse ex lege, neque ex operibus legis iustificationem. Atque ego hoc non pla-
narius exprimere possum, quàm ipsemet Paulus, ad Galatas sic inquit: Si data esset
lex, quæ posset uiuificare, uere ex lege esset iustitia: sed conclusit scriptura omnia
sub peccatum, ut promissio ex fide **I E S V** Christi daretur credentibus. Quibus ex
uerbis patet, quoniam uitam dare lex nobis suo, & proprio munere non potest, ne
eam quidē posse ab ea dari iustitiam, quam necessario uita illa cōsequitur. **P R O R S**
S V S tibi assentior, **I V L I V S** inquit, & quoniam de quo antea sæpe dubitauē-
ram, nunc soluto, & pacato sum animo, satis in memetipso concipiens, neminem pos-
se ex lege, neque ex operibus legis iustificari, quando altior quædam iustitia, quàm
ista humana ad iustificandum quæritur: quæ uni fidei donatur ab summo Deo, ut is,
qui ei credit in similitudinem, ac imitationem diuinæ iustitiæ deducatur: quoniam,
ut dico, inquit, hæc iam mihi percepta est iustificatio, locusq; difficilis, & arduus in
Paulo explanatus, peto nunc à te, ut de ipsa fide, quid ea sit, & unde tantum hono-
ris, & gratiæ apud Deum obtineat, uelis mihi explicare. Tametsi enim magnam
partem per me ipse, quid illa sit, quantumq; ualeat, intelligere mihi uideor: tamen
non ita mihi ipse satisfacio, ut spero abs te iri satisfactum, **R E C T E H O C,**
inquam, mi frater exquiris, & ab hoc aditu, ac tanquam uestibulo nostræ dispu-
tationis, si dux, & monstrator nobis affuerit Deus, ad illa secreta, occultaq; uenie-
mus, in quibus positum est summum & maximum fidei **C H R I S T I** mysterium.
Quare eisdem Dei spiritum, opemq; implorantes ab ipsa ordiamur uerbi ui. Est
enim multiplex in communibus hominum sermonibus, & in ipso quoque Paulo
uerbi huius significatio. Interdum enim fides est in dictis ueritas, & in factis inte-
gritas, cum fide nihil, nec simulate agitur, aut dicitur, ex quo usus Latini sermo-
nis ita loqui consuevit, cum quid sine dolo & fallacia factum sit, bona fide id fuisse
actum. Itemq; bona existimatio eorum qui negotiantur, fides appellatur, cum re-
cte illis res pecuniaria committi existimatur, qua fide & forensia commercia, &
omnis mercatura potissimum continetur. Quod etiam latius patet in omni opi-
nionē integritatis, & iustitiæ, cum eum, qui muneri alicui, imperio ue præpositus
sit, fidem suam præstaturum esse confidimus, ut cunctis affectis iniuria, & ad fi-
dem illius confugientibus, paratum uideatur esse in illius prudentia, æquitatēq;
præsidium. In scriptura uero aliquando fides est ipsa conscientia intus dijudicans,
quid uerum sit, & quid falsum, in his quæ aguntur, & quid simulatum, ac fucatum,
quid syncerum, & simplex. Quo sensu Paulus: Quicquid ex fide non est, peccat-
um est, inquit, ex fide idem, quod ex ueritate, & sinceritate conscientiæ intelligens.
Nonnunquam etiam fides constantia est in præstando, quod quis promiserit, ut
paulo supra Paulus: Nunquid horum infidelitas fidem Dei abrogabit? hoc est, si
hi non steterunt in his, quæ Deo promiserant, num item non stabit promissis suis
Deus? Sed ut hæc, & cætera fidei significata omittamus, quæ ad nos minus per-
tinent, ueniamus ad id, quod nostrum est, ut fidem intelligamus esse credulitatem,
non eam, qua faciles sumus ad credendum, sed eam, qua credimus, qua in senten-
tia, & facere fidem, & habere, & in ea fide esse uulgo homines loquuntur, quod est
in omnibus credere, & uel persuadere alijs, uel persuasum ipsum esse. Sed nos, qui
scripturarum more loquimur, fidem **C H R I S T I** cum pronuntiamus, in uno hoc
fidei uerbo totum id intelligimus, quod est credere Deo, & **C H R I S T O,** illiq; con-
fidere. Non enim fides nostra simplex est credulitas, quanquam sedes, & fundamen-
tum fidei credere est. Sed fides in Deum plena, atque integra est, ita credere, ut con-
fidamus, hoc est, ut non minus speci in sit in ea, quam credulitatis. Etenim ea credi-
mus, quorum magna pars ad nos ipsos pertineat, & semper considerare, credere etiam
est. Credere uero ipsum non continuo confidere: ut cum credimus Deum esse, re-
ctum id quidem est, & necessarium, & fidei debitum. Sed tamen hoc ueteres etiam
Græci, gentesq; ferè omnes crediderunt, nec uim propterea tamen fidei tenuere.

Vbi

Vbi ergo iam incipit apparere fides? cum id, quod sequitur, etiam credimus Deum fieri remuneratorem omnibus quaerentibus se. Hæc nimirum ab Deo remuneratio cum est à nobis credita, quoniam quidem pertinet ad nos, facit, ut confidere incipiamus Deo, & cum credulitate ipsa spem iunctam habeamus, si cum quaesierimus, atque cum amore, ac desiderio ad eum fuerimus conuersi, fore nos illius honorum, benignitatisque participes. Quod confidere utique est, & non solum Deo, sed etiam in Deum credere. Ac ut maiore cum autoritate de fide ipsa loquamur, definitionem Apostoli in medium adducamus. Qui sic ad Hebræos inquit: Fides est susceptio rerum earum, quæ sperantur, index earum, quæ non cernuntur. HIC IULIUS, Fides, inquit, definitionem ex Paulo affert; quæ quàm obscura semper habita fuerit, conflictatio omnium ferè inter pretum demonstrat. Sed tu mi frater uerbum illud Græcum hypostasis, quod cæteri transfulerunt substantiam, cur susceptionem conuerteris, audire ex te audeo. Certe enim uerbi huius ipsius cognitio, cum rite percepta fuerit, quasi lumen quoddam extiterit ad huiusce loci obscuritates, & tenebras illuminandas, SUSCEPTIONEM uoco, inquam, uim, & sententiam Græci uerbi secutus, quo *ὑποστάσις* non solum subsistere, hoc est manere, atque hæere in seipso, quo sensu tres in diuinitate *ὑποστάσεις* esse dicimus, quas nos transulimus personas: sed sustinere etiam quoddam est, & submittere, ac supponere se, siue negotium aliquod, minus uel recipias, quod pro te subire, aut pro altero paratus sis, siue cupiam spei, aut opinioni, aut sententiam temetipsum subijcias. Atque hoc uerbum alijs quoque locis Apostolus, ut ad eosdem Hebræos: Cohortamini uos ipsos per singulos dies, quous ad usque uocatur hodie, ne quis uestrum obdurecat ex deceptione peccati: Participes enim facti sumus CHRISTI, si quidem principium hypostaseos usque ad finem firmiter retinuerimus, hoc est, si permanebimus in eo, quod à nobis est susceptum, si non exciderimus spe, & fiducia erga Deum. Et ad Corinthios: Misi fratres, inquit, ut ne gloriatio nostra de uobis inanis sit in hac parte, ut quemadmodum dicebam, parati sitis, ne si forte ueniant mecum Macedones, & offendant uos imparatos, rubeamus nos, ne dicamus uos in hypostasi hac gloriationis, quod idem est, ac in eo, quod suscepimus, ut gloriemur de uobis. Indicat autem hæc hypostasis non leuam quandam, neque improuisam, sed meditato consilio susceptam actionem. Ut item ad Corinthios: Quod loquor, non loquor secundum dominum, sed uelut in insipientia in ista hypostasi gloriationis, quoniam multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor. Vbi ostendit se uolentem, & scientem suscipere hanc prouinciam gloriandi, quæ tamen non secundum Deum sit, sed secundum dominum, sed uelut in insipientia in ista hypostasi gloriationis, quoniam multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor. Vbi ostendit se uolentem, & scientem suscipere hanc prouinciam gloriandi, quæ tamen non secundum Deum sit, sed secundum dominum, sed uelut in insipientia in ista hypostasi gloriationis, quoniam multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor.

exempla fidei constituerit ex illis, qui longe tempus Euangelij antecesserunt, & in Abel, Enoch, Abraam, Iacob, cæterisque patriarchis, fidem hanc, quam diffinebat, fuisse affirmauerit, hoc est, quod cupio mihi abs te explanari. Non enim uidebatur proprie fides in illorum rebus gestis, sed in Apostolorum, & Deo credentium per IESUM Christum diffiniri. QUONIAM inquam IULIUS & ad Hebræos Paulus scribens eos in patribus suis uoluit commonefacere, ut plus haberet hortatio sua ponderis, & cum exemplum tum graue sit, si ex antiquitate depromatur, ad uetusta & celebrata maiorum facta eos reuocauit, ueteresque illi tamen, cum ea, quæ gererent, in corpore, atque in umbra tanquam figuras, & simulacra pramitterent uentura post aliquot secula ueritatis, ueritatem ipsam nihilominus iam tum spiritu sancto edocti perceperant, & sic crederant in futurum CHRISTVM, quomodo nos in eum, quem non uidimus, credidimus. Sed ut redeamus ad superiora: Fides CHRISTI hoc habet peculiare in se, ut ea, quæ nec cerni oculis, neque ullo sensu percipi possunt, ab Deo sola, & potissima expectemus, confidamusque illius benignitati, & ueritati nos ipsius diuino munere illa assecuturos. De quibus idem iste Apostolus: Quæ oculis non uidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascenderunt, promissa habet Deus diligentibus eum. Et alio loco: Breuis, leuisque afflictio in nobis, inquit, æternum pondus gloriæ creat, dum non cogitamus ea, quæ uidentur, sed quæ non uidentur. Nam quæ uidentur, ad tempus tantum sunt, quæ non uidentur, æterna. Quod uero ista ipsa sperare, & concupiscere ab Deo solo debemus, quæ æterna, & inuisibilia sunt, illa ratio docet, quod hoc solum uere est Deo credere, atque confidere. Nam si ita confidamus, ac credamus, ut ista appetamus ab eo nobis dari, quæ sunt terræ bona, non unum iam Deum, sed complures esse Deos suscipiemus: quot enim extiterint, ex quibus nobis sit spes potiundi bonorum mortalium & caducorum, illorumque fruendi, tot nobis deos, & dominos profectò constituemus. Nam siue à populo sperandus honos fuerit, aut potestas aliqua, aut emolumentum, populus ipse nobis erit Deus, plusque illius uoluntati, quam Dei opi confidemus: siue eadè postulabuntur à principe, Dei apud nos locum princeps obtinebit. Denique in amore terrenorum bonorum, qui suppeditauerit amoris nostro, cupiditatibusque suffragatus fuerit, is nostram ad se omnem conuertet fiduciam: ex quo Iudæi, qui ad hæc terræ bona potissimum aspirabant, ad ascendendos quoque, & colendos falsos deos, faciles sæpenumero, & prompti extiterunt. Non enim neque in rebus molestis, ac tristibus, illa bonorum spe ab Deo insensibilem se sustentabant, & sæpe oblati aliunde præmijs, aut uoluptatibus ab Dei ueri nomine deficiebant. Quod cum sæpe aliàs, tum in Iero boam præcipue, & decem tribubus Israël fuit manifestum. Ille enim ut regnum sibi stabiliret, quod ex dissensione populorum ceperat: illi ut regem haberent fauentem sibi, atque propitium ferè omnes à uero Deo, & cultu Dei, temploque ipsius sancto auerfi, ad ementitos deos, & falsa idola transfugerunt. Proinde nos quoque qui fidem CHRISTI profitemur, cum Deo nos credere, & catholicæ ecclesiæ enunciamus, sic debemus de nobismetipsis cogitare inanem esse fidem hanc, nisi etiam in Deo spe remus, & confidamus, atque ab eo illa expectemus, quæ futura sunt immortalia bona. Itaque qui cupiditatibus rerum terrenarum, & carnis uoluptati dediti, & uel ambitione, uel auaritia excecati summum in his bonum, quæ sensibus comprehenduntur, & suum omne studium collocant, atque constituunt, hi fidem, quam uoce usurpant, corde nullam retinent, neque Deum sibi, sed mundum dominum constituunt. Ex quo fit, ut in astutia, in malitia, in fraudando, in ulciscendo, in uim afferendo, in omnia miscendo, omnibusque modis attentando magis quam in Deo, & Dei ope fidentes, contentur ad ea peruenire, quæ per uersa opinio, corruptaque cupiditas fingit, atque constituit sibi esse bona. Est omnino aditus, & tanquam ianua ad ipsam solidam ac perfectam fidem ista animi credulitas annuentis Deo se, & CHRISTO atque ecclesiæ credere. Sed non in eo plena fides, quandoquidem sine firma spe, atque fiducia in summum Deum fides uera non est: spes autem, & fiducia esse non potest, si hæc interitura bona potius expectimus, de illis æternis minus laboramus. Sed tamen qui suum in ista credulitate nomen professus Deo, & in nomine sancto CHRISTI baptizatus est, ad explen-

dos fidei numeros omnes profecto fit paratior, quam is, qui ne istam quidem fidei
 C H R I S T I nominationem æquis auribus accipit. Verum in eo tamen est fides, ut
 credatur, & confidatur, idque certo consilio, & deliberata fiat uoluntate. Fidem enim ha-
 bere etiam sperare est, & confidere. Qui uero tantummodo uerbo, nulla meditata in
 corde ratione sese annunt credere, cum in mundo ipsdem multo maximam spei suæ
 partem fiduciaque ponant, hi non tam fidem ipsam tenere, quam ad fidem quendam
 introitum habere sunt existimandi. Quod si is esset Deus, qui non omnia posset, &
 ualeret unus, aut si quæ ab eo suis cultoribus proposita sunt, non eadem essent opti-
 ma, ac præstantissima, profecto & alios deos constituere, eisque confidere, & alias res
 appetere hominibus foret licitum. Vt enim diximus, qui quopiam confidit, Deum
 sibi quodammodo illum facit, in quo suam ponit fiduciam. Sed cum & omnipotens
 Deus, & nihil illius donis cœlestibus sit præstabilis, atque adeo illa sola sint, quæ no-
 bis ab Deo ostenduntur, & promittuntur uera bona, ideo nec illis est quicquam à sa-
 lute uera aberrantius, qui à C H R I S T I fide alieni sunt, neque his miserius, qui fidem
 ipsam C H R I S T I ore, uerbisque professi alias alibi spes, & alios penè deos, quibus
 potius confidant, sibi proponunt, & erigunt. Quocirca sic concludamus, certam, &
 ueram fidem esse eam, quæ ea, quæ cernit oculis, manibusque comprehendit, manifesta,
 & indubitata mortalis uitæ commoda, abijcit ultro, & segregat ab sese, ut ea, quæ spe-
 rat, & credit, adipiscatur à summo Deo; quæ quidem etiam fides hominem ex carneo
 & corporeo spiritualem prorsus reddit, agnoscentem cognationem, quæ sibi cū Deo
 est, & ad Deum ipsum, tanquam ad suum summum bonum credendo, & confidendo,
 illumque imitando prorsus erectum, inque eo solo eorum honorum, quæ ab omni sensu
 remota sunt, eademque & summa & immortalia existunt, spem, atque expectationem
 omnem suam assequendum reponentem, per quam fidem postquam ita credidimus
 Deo, ut spem omnem nostram, omnemque fiduciam in illo constitueremus, amoremque
 erga illum nostrum his terrenarum rerum studiis atque amoribus non pateremur de-
 cerpi, neque distrahi, illæ in nobis præclaræ, atque eximie uirtutes gignuntur, quæ diuinæ
 in nobis referunt uirtutum similitudinem. De quibus ad Galatas Paulus: Qui sup-
 peditar uobis spiritum, & operatur uirtutes in uobis, ex operibus legis, an ex auditu
 fidei id agit: & re uera, cui ista sordent interitura, & mortalia, solumque is ad cœlum,
 & ad Deum sperandis illis bonis cœlestibus erectus est, quis hūc potest, aut iustum,
 aut continentem, aut beneficum, & misericordem ex hoc humanarum uirtutum ge-
 nere æstimare: alius se multo attollit iste in omni genere uirtutis, & proxime ad
 Deum imitatione accedit, quandoquidem promptior est illi, & paratior benefaciendi
 facultas, qui ea, quæ communicat cum alijs, & distribuit, parum ad se, aut nihil putat
 pertinere, solamque præclaræ actionis uoluptatem cum Deo omnia conferens sibi re-
 tinet, operæ autem fructum, & pecuniæ in alios dispertit, quam is, qui eisdem rerum
 terrenarum affectionibus implicatus, quas à suo proximo incommoditates depellit,
 in eas ipse ueretur, ne quandoque possit incidere. Certe enim ille prior ab omni rerum
 harum affectione remotus genus benefaciendi singulare, & propè diuinum in seipso
 exprimit: hic posterior, bonus tantum & iustus, inter homines habebitur. At qui po-
 steriorem hunc lex, illum superiorem C H R I S T I fides conformat. Est enim fidei
 C H R I S T I, ut sæpe iam diximus, negligere omnia humana, & mortalia, neque illa
 nobis bona existimare, quæ hic tenentur, & possidentur, sed ad ipsa cœlestia, & no-
 interitura aspirare, eorumque locare, & ponere assequendos spem totam in Deo, & cōfi-
 dentiam nostram. Sed quoniam de his, multis sæpe locis ab Apostolo fit mentio, erit
 nobis item locus de illis alijs loquendi. Nunc redeamus ad Apostoli uerba, qui tanquam
 rationem reddiderit, cur ex operibus legis nemo iustificetur, eod quod per legem cogni-
 tio peccati, hoc est, quoniam lex nihil seipsa maius demonstrat, neque altius, sed sola tra-
 bi notionem peccati insinuat; aliud autem est uitare humanam iniquitatem, & aliud di-
 uinam adipisci iustitiam, longeque diuersum, distinctumque est nosse peccatum, & ad gra-
 tiam aspirare, subiungit: Nunc uero seorsum à lege iustitia Dei, manifesta facta est, te-
 stificata ab lege, & à prophetis. Nunc inquam illa iustitia Dei, quæ sola facit uerè iu-
 stos, in lucem est edita, atque apparuit, de qua lex, & prophetæ dederunt testimonium,
 neque

neque id parce, atque anguste, sed plurimis in scripturæ locis. De qua Esaias in persona
 domini: Propè est salus mea ut ueniat, & iustitia mea ut reueletur. Ac ut non de hu-
 mana, neque de legis iustitia appareat dici, quæ in præcipiendo, aut uetando, dammando,
 absoluendo uel tota ferè consistit, etiam subiicit. Et erit opus iustitiæ pax, & cultus iu-
 stitiæ silentium. Sola enim Dei est iustitia, quæ cum animorum pace, & silentio colitur,
 tanquam sit pes omnium cupiditatum ipsa ex animis elidens, neque ullum penitus in
 mentibus relinquens dissidium, huiusmodi quo pacto hoc appetendū, atque idem rur-
 sus alia ex parte fugiendum sit. Vel cum dicit huius diuinæ iustitiæ effectiones, ope-
 raque demonstrans: Vocauit te in iustitia, & apprehendi manum tuam, & seruaui te, &
 dedi te in fœdus populū, & in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educa-
 res de inclusione uinctos, & de domo carceris sedentes in tenebris. At hoc legis certè
 iustitia non facit. Hos enim ipsa potius incluserat, & uinxerat. Cui ergo esse potest
 dubium: talem Dei iustitiam uiuificantem eos, qui in peccatis mortui sunt, & cæcos
 mente illuminantem, eam esse, quæ non in lege expressa sit, sed quæ cum fide cōserta,
 atque cōiuncta cingulum circumdat renibus, sicut scriptum est: Et erit iustitia cingulum
 lumborum eius, & fides cinctorum renum eius; & hanc à prophetis, & lege testifi-
 catam, tametsi nos pauca è multis testimonia, subiecimus, quæ plurima passim in tota
 scriptura, & de hac ipsa iustitia, & de uniuersa pariter gētium uocatione scaturit, quas
 huius lex iustitiæ erat ex citatura, & ex illis ecclesiam sanctiorem cōstitutura, de qua
 sic aperte, & perspicue Esaias, ut hæsitati non sit locus: Vniuersi filij tui, inquit,
 erunt docti à domino, & multiplicabit pacem filiorum tuorum, in iustitia fundaberis.
 Hæc inquam Dei iustitia seorsum nunc à lege manifesta facta est, cui nihil cum lege
 rationis est, atque cōmerij. Alio enim ex genere, & ex alio ordine tota est, diuinarum
 uirtutum uidelicet in nobis creatrix, non humanarum, iustitia inquam Dei manifesta
 facta per fidem I E S V Christi in omnes, & super omnes credentes, hanc inquit, iu-
 stitiam Dei fides I E S V Christi in lucem extulit. Antea enim in Deo quidē semper
 erat, & radios interdum suos, occulto tamen tramite in aliquorum mētes & corda iac-
 ciebat, præsertimque eorum, qui essent ex semine Abraæ. Illud enim genus præcipue
 electum fuerat à domino, ut quoniam ex eo author, & promulgator maximè myste-
 rij edendus erat, diuino indicatē spiritu prænosceretur ab eisdem, à quibus parturie-
 batur. Nunc uero I E S V Christo docente, atque monstrante Dei illa eminens, præcel-
 saque iustitia in toto mundo patefacta est meridiano solis lumine multo clarius. Nō so-
 lum enim nouere homines, qui I E S V Christo crediderunt, illam in Deo iustitiam
 cuiusmodi esset, sed eam ipsi in semetipsis sunt experti. Etenim quemadmodū Deus
 fidem intuens eorum, qui sese ei dederunt, & credendo, fidendoque permiserunt, nullas
 ueteres iniurias, nihil pristinae impietatis, nec iniquitatis illis exprobrauit: sed omnium
 præteritorum scelerum memoria statim obliterata, omnibus eos ultro affectit benefi-
 cius, non ut liberaret tantummodo poena, & supplicio: sed etiam ut sanctos efficeret,
 atque iustos, quo patre Deo digni effecti, cœli hæreditatem iure adire possent: sic nos
 eadem Dei iustitia, eadem benignitate imbuti, atque ornati, ipsum illum unde eam hau-
 silemus, imitari emur, nihil odio, neque iræ, nec libidini ulli tribuentes, ab earum rerum
 cupiditatibus alieni, per quas perturbationes huiuscemodi in animis nostris exor-
 riuntur, ad benefaciendum tantum, & ad benemerendum intenti, quod sola fide in
 Deum nobis aduenire potest. Eadem enim fides per I E S V M Christum tradita no-
 bis, & insinuata, & iustitiam talē in Deo ut cognosceremus, effecit, & ut in nobis si-
 milem ab eodem Deo insitam & datam acquireremus elargita est, quæ credentibus
 data est, hoc est huius ipsius fidei, & credulitatis nomine non tanquam legem haben-
 tibus, nec rursus tanquam probitate, & innocentia præditis, quippe cum nec gentes
 legem cognoscerent, & omnes omnino homines peccatis essent oppressi: sed data est
 gloriæ, & gratiæ, & beneficentiæ summi Dei. Nam si Hebræis tantum data fuisset,
 ubi Dei aequitas pari studio affecti ad omnes conseruandos, quos pariter creasset: Si
 tantum probis, & innocentibus, ubi Dei gloria: aut quis eius benignitati, & uolun-
 tariæ liberalitati fuisset locus: Data est ergo ea, & donata credentibus, qui suum nul-
 lum meritum afferunt, non enim credere, mereri est, & ipsdem maxime ornant, atque ma-
 G 2 gnifi

gnificat gloriam omnipotentis Dei. Proinde in hac cōmuniōne indignitatis, & peccati, quā cuncti comprehensi erant, nulla erat prorsus distinctio, quam obrem huic potius, quā illi tribuenda esset, sed omnes pariter egebant gloria Dei, ut iustificarentur gratis eius gratia. Opus erat, inquit, ut suam gloriam offenderet Deus, quatenus gratis, & sua innata benignitate, non ipsorum ullo merito eos iustificaret. Hæc enim est uera uirtutis, & bonitatis, & diuinæ iustitiæ gloria, facere omnia gratis, & propter se, neque expectare, quoad quis mereatur, sed ultro suam gratiam, & benignitatem credentibus offerre, at quo interprete, quo instrumento hoc fecit Deus? per redemptionem, inquit, quæ in CHRISTO Iesu, quem proposuit Deus placamentum per fidem, in ipsius sanguine. TVM IULIUS: Adhuc mi frater, inquit, quæ abs te dicta sunt de iustificatione nostra, de fide in Deum, & de ipsa Dei iustitia ita mihi inhæserunt, ut nihil habeam certius, neque firmius, quā ita habere se rem, neq; id credulitate tantum simplici, sed clara & ualida ratione adductus. Nihil enim est melius, quod attribuiamus Deo, quā eum talem esse, qualem hæc ipsa iustitia demonstrat. Quod si in Deo omne inest, quodcunque est optimum, & hoc, quod optimum est, inesse in eo necesse sanè est. Neque intueor tamen, omnibus meæ mentis uiribus, & omni intentione animi circumcirca aspiciens, quid illustrius offerat, & quid magis persuadentem intelligentiæ nostræ illa tantopere laudata apud homines philosophia, cum argumentis & rationibus quid concludit, atque firmat, quā hæc pura, & simplex uirtutem, & iustitiam, & beneficentiam summi Dei summam narrans oratio. Itaque ea non me docuit solum, sed etiam uehementer accendit, ut hæc mundi bona quotidie magis, magisque despiciens in illis tantum bonis, quæ cœlestia, & æterna sunt, à Deo expectandis studium omne meum, & omnem curam reponam. Vi deo enim non secus ac si oculis idem cernerem, neq; falli nos spe nostra, si uerè confidamus Deo, neq; ipsum Deum à natura, à iustitia, à bonitate sua posse deficere. Vnus adhuc restat scrupulus, is iste ipse, in quo Paulus nunc uersatur, nec mihi ille quidē, sed his, qui fidei CHRISTI libenter sæpe obtruncant, qui cum reliqua fortè omnia concesserint, fidemq; in Deum causam omnium uirtutum in nobis assensu fuerint, nec sine ea ad gratiam posse ueniri annuerint, illud tamen dicant, quod quotidie dicunt, nihil opus fuisse CHRISTO, nec CHRISTI morte, sed potuisse mundum inspirante Deo, nihilominus in hunc sensum & fidei mysterium sine CHRISTO peruenire, quasi hoc in nobis reprehendant, quod in istud fidei negotium, CHRISTVM ita admisceamus, ut absq; eo de salute & de Dei gratia penitus diffidamus. Nam quod Dei filium facimus, quod æqualem Deo, quod uirtutem Dei omnem in seipso deferentem, alia fortasse disputatio sit, neq; propria huius loci. Quod uero sine eo erga Deum fides non sit, & quod hac una omnino sanua ad uitam sit introitus, cur perem admodum mi frater à te aliquid proferri in mediū, quod possemus horum talium molestissimis percontationibus respondendo opponere. DIVINVM est hoc consilium, quod quæris mi frater diuina cōsideratio, quam nos homunculi non tam indagare rationibus, & scrutari, q̄ uenerari, suspicereq; debeamus. Est enim hoc fidei præcipuum & propriū, non inuestigare curiose, quod suscipias, sed id simpliciter, & synccere credere. Verū tamen quoniam quod cū pietate agitur, nunq; ingratum id Deo, neq; insensum esse solet, afferemus aliqua nō tam expressa in scripturis sanctis, quā adumbrate posita, per quæ hæc possit quæstio dissolui. Deū autē deprecantes, ut sensum nobis rectū ita tribuat, inducatq; in omnem nos de filio suo ueritatē, si eum nos uerentes, & honorē ei toto animo deferentes ipsius benignitatis, & sapientiæ gloriam cupimus magnificari. FACIET mi frater, inquit, nam & ipse dixit: Quæcūq; poposceritis patrem in nomine meo, dabit uobis. HAC fide in Deum freti iniquā, afferemus primū illud, quod indubitātū, certumq; retinemus sola fide erga Deum per IESVM Christum posse nos saluos fieri, neq; aliud nomen esse sub coelo, ut Lucas, inquit, in quo salus mundo sit proposita. Quorum etiam utrunq; cognoscere uita est æterna, & eum, scilicet, qui misit, Deum patrem, & eum qui missus est, IESVM Christum filium Dei. ASSEVEREMVS, inquit, neq; de huius fidei constantia ulla omnino unquam uis nos, ullius sententia deducat. ATQVI inquam, huiusce

per sua

persuasionis nostræ & fidei argumentum primum illud, & quasi fundamētum totius assensionis habemus, quod euentus rerum ita habere se rem comprobauit. Hoc enim & miracula CHRISTI, quæ ab eo patrata sunt plurima, & maxima indicant, & mors ab eodem non suscepta solum, sed præuisa etiam, & sapientius prænuntiata, & posteaquam obiisset tertio die à mortuis eiusdem confurrectio, ac sui uiuentis discipulis ostensio; deinde palam in cœlum tot conspecta oculis fidelium ascensio; post spiritus sancti è cœlo discipulis missa, & dispersita in specie linguarum, & ignis donatio. Virtutes quoq; maximæ illis ex eodem spiritu immissæ & inditæ sanandi ægrotos, liberandi à malis dæmonibus obsessos, mancos, & debiles integrandi, integros interdum in debilitatem inijciendi, consistendi sine timore, & perturbatione ulla aduersus magistratus & potentes, ac feroces sæpe minas superbiorum hominū ac tyrannorum, in mortem sicubi opus esset, & ueritatis defensio postularer, alacri animo eundi; atq; hæc omnia tot, atq; tanta ut apte, & facile, & admirabiliter agerent, non solū uis quædam inaudita cœlestis uirtutis ac sapientiæ, sed etiam omnium linguarum usus & cognitiones illis repente è cœlo datæ. Quarum quidem uirtutū, & eius, qui in Apostolis operabatur, spiritus sancti tanta uis extitit, ut mundus, qui auaritiæ totus, & ambitioni, superbiæ quoq; & omnibus turpibus illecebris deditus erat, quicq; ea sola bona intelligebat, quæ ad corpus, & ad corporeas commoditates, aut quæ ad gloriam, & laudem inter homines pertinerent, nullam autem animorum immortalitatem, nullum Dei regnum, nullam alteram uitam, & eam quidem multo potiore cogitabat, stupefactus horum hominum, si illos ex mundo spectes, ignobilissimorum, & despectissimorum, si ex Deo, altissimorum, & maximorum, uita, oratione, miraculis, atq; ea imprimis constantia, qua cruciatus corporum pro CHRISTO, & mortē fortiter sustinebant, conuersus repente ad Deum uerum priora uitæ instituta relinquere, & sese IESV Christo fidelem, subiectumq; traderet. Num parum hoc tibi aut obsecrum ueritatis fidei nostræ argumentū uideatur esse? MINIME, inquit, ille, sed & illustre, & magnū, nequaquam enim sine Deo, nec sine diuino numine nouæ fidei mysterium inexpectatum præsertim, & insolens, hominumq; quotidianis & communibus studiis repugnans, atque contrarium tot sanctissimorum uita & uirtutibus, tot miraculis, tantarum nationum concursu & conuersione ad puriorem uitam potuit frequentari. QUID ILLA inquam, quæ in susceptione fidei, & in Euangelio nobis præcipitur, eiuscemodī ne sunt, ut aut plausibilia sint hominibus, aut cum aliarum legum præceptis, atq; institutis uideantur cōparanda: Cuiusmodi sunt, quod humanae leges his, quibus sunt latae, nō stabilitatem solum & otium, & ordinem uitæ in communiōne iuris, ac libertatis, sed etiam opes, imperium, potentiamq; inter finitimos conantur acquirere. Nos CHRISTI præceptis uitæq; eruditi humilitatem animi pro magnitudine, simplicitatē pro sapientia, credulitatem pro cautione, patientiam pro ulciscentiā, ignobilitatem pro gloria, pro diuitijs paupertatem, pro potentia imbecillitatem, pro delitijs asperitatem uitæ eligimus, atque in his spem maximi boni consequendi ponimus, quæ cæteris primo ipso aspectu molesta, difficilia, summa mala, iudicantur. Hæc ne tanta commutatio opinionum, atque rerum, tamq; contrarius & discrepans ab perpetuo hominum usu, & uoluntatibus animorum sensus aut ueritatem in se melioris uitæ retinere, aut sine Deo adipisci tantum autoritatis potuit? NE HOC quidem fieri ullo potuit modo, inquit, cum tamen nobis iam expertis, & ab IESV Christo edoctis, quantum cœlum à terra distat, tantum hæc uita, quæ oculis carnis despiciabilis, & sordida, plenaq; miseria, & stultitiæ uideatur esse, illis mentis, & spiritus integrioribus oculis cœlestis latitiæ & uerissimarum iucunditatum plenam sese ostendat. NE MPE quia à mundo penitus auulsa est, & in Deo tota defixa, eumq; suum possidet bonum, quod summum est in omni natura bonum, HAC ratione ipsa inquit, HIC inquam IULI necesse est hoc ut consideretur, quale sit, quo quid mundi dicitur esse, aut Dei. Sic enim pronunciamus, atq; sentimus quasi alterutris tantum nos esse necesse sit, utriusq; uero esse nequaquam sit licitū. EXPECTO, inquit, quid dicas. HOC inquam, quod uideatur repugnare inter se, & contrariū esse Deo seruire, & mundo, sicut ipse, dixit, Non potestis Deo seruire, & Mammonæ. Id

G 3 porro

porro uerbum Syrorum lingua diuitias significat, quarum quidem nomine omnis cura rerum terrenarum, omnis procuratio corporum comprehenditur. Sed Deus, & mundus domini nostri sunt, non ambo simul, id enim nequit, sed alteruter eorum, prout utri nos magis uoluerimus dedere, illumque, quem elegerimus, dominum & Deum nobis uoluerimus constituere. Vtri enim haeremus potius, & in utro magis desideria nostra collocauerimus, is a nobis potior, & praesentior habebitur Deus, qui si mundum praoptauerimus dominum, carnales homines reddemur: si Deum, spirituales. Verum, ut opinor, distinguendum perspicue est inter spirituale hominem, & inter carnalem, ut quod ad mysterium CHRISTI pertinet, fidei nostrae ratione melius potest exponamus. Porro fiet hoc percomode, si operationes carnis, & operationes spiritus ex eiusdem huius Apostoli uerbis in medium proferemus, qui sic ad Galatas inquit, scribens: Manifesta sunt opera carnis, quae sunt haec, Adulterium, scortatio, impudicia, petulantia, falsus deorum cultus, ueneficium, inimicitia, iurgium, obreptatio, iracundia, rixas, seditiones, factiones, maleuolentia, caedes, ebrietates, comessationes, & similia his, quae uobis praedico, quemadmodum praedixi, quod qui talia agunt, regni Dei non erunt haeredes: Manifesta sunt opera carnis, inquit, quonia carnalia, & corpora sensus ferunt, & a carnalibus oculis conspiciuntur: quae quidem carnis opera, alia finis nobis sunt, & id, ad quod tendimus, extremum: alia sunt in his, quae spectant, & pertinent ad finem. Finis corpus est, & corporis comoda, quae in Graeco epigrammate satis expressa sunt, quo dicitur optimum esse beneualere, honorari pulcherrimum, suauissimum eo frui quo quis maxime cupit. Ita ualido, suauitas, dignitas carnalium hominum summa, & maxima bona sunt, & ille ex Euangelio hoc idem indicat, qui plenis domi horreis, ac cellis omnibus, dicit animae suae. Anima habes bona multa reposita in plures annos, requiesce iam, comede, bibe, gaude. Haec enim bona si cum pace, & sine dimicatione quaerentur, aut iam quaesita, & parata possiderentur, nimirum in his humanorum in corpore uotorum summa consisteret. Quoniam autem affectata, anhelata, auide undique quaesita sunt, neque omnibus pariter queunt communia esse, iccirco in his oppugnandis, insidiandis, contra petendis seditiones, & rixas excitari necesse est, & reliqua mala facinorosa omnia suscipi, quae non sponte sua, sed horum obtinendorum bonorum gratia perpetrantur. Ista igitur carnis opera, & qui hisce dediti operibus sunt, carnales homines habentur, qui omnes curas suas, & studia omnia ad carnem, corpusque referunt, nihil cogitationibus rerum a sensu remotarum, nihil futurarum post hanc uitam expectationi, nihil Dei prouidentiae, nihil immortalitati, nihil denique fidei erga Deum tribuentes: sed illud tantum solidum & uerum tenere se arbitrantur, quod manibus comprehensum sit. Atque hi tales ipsi cum sint, non modo regnum Dei, legemque recte, & ordine uiuendi nullam, sed ne ius quidem uitae perpetuum, & firmum possunt recipere. Moritur enim caro, & carnalem secum hominem in eandem mortem rapit, ipsaque dei legibus nequaquam subiecta est, iccircoque omnis eius sapientia, apud Deum stultitia est, quoque abscedit a Deo longius, quod hi faciunt, qui diuitijs, & potestatibus inhiandis quotidie magis in mundum se inuoluunt: hoc fit terrena ista tractando, appetendoque demeritur. Atque hic homo carnalis a Ioanne euangelista notatus, qui non ex Deo, sed ex sanguinibus, & ex uoluntate carnis, ac utri natus est, a quo se cupiebat Dauid liberari, cum instaret apud Deum, Libera me de sanguinibus Deus, deus salutis meae, inquit, Hic est, quem Adam nobis primum pater progeniuit postquam peccatum fecerat, & Dei dicto non fuerat audiens, cum carnem nihil etiam tum admodum appetentem, neque arrogantem sibi, sed rationi prorsus, atque menti subiectam & deditam insperata illa uictoria, quam nec ipsa quidem ualde concupierat, ad superbiam excitauit, in eamque extulit insolentiam, & temeritatem, ut maius illa deinde ius suum in homine, quam rationis semper pugnauerit esse. Quod carnis regnum mors iure est consecuta, quandoquidem caro cum operibus suis uitae perpetuitatem non recipit, idque ab origine primi parentis peccatum una cum morte in nos quoque, qui sumus progenies ipsius, & in uniuersam posteritatem propagatum est. Huic autem carnali est contrario spiritualis ille homo opponitur, qui fructus eos appetit, & ea sibi prima proponit, quae sunt propria spiritus. Porro autem illa sunt, Charitas, gaudium

dium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia, Quorum quidem omnium si ex origine, atque ex auctore illa spectentur, Deus caput est. Haerunt enim ab eo ista omnia, & referuntur rursus ad eum, Si uero ex nostra parte, illa propter fidem nobis insinuatur, simulacrum enim confidere incipimus Deo, & praemia ab eo illa expectare uelle, quae sunt ab humanis sensibus abscondita, statim dimissa carne ad spiritum nos reuocamus, repudiatisque mundanis, & terrenis bonis causas omnes una excindimus sollicitudinum, & cupiditatum, animoque interstitijs morbis, ac perturbationibus liberato pacati, atque modesti, omnibus benigne facientes, nunquam obreptantes cuiquam, neque ad corpus uelut ad finem aliquid referentes, sed omnia in Deo nostra reponentes, agimus beatam etiam in hoc seculo uitam, plenam laetitiae, & uerissimae iucunditatis, cui nimirum uita neque lex scripta, neque mors dominatur. Immortalis enim spiritus est, & eius opera aeterna. Atque hi sunt, qui per fidem nascuntur ex Deo, & filij Dei fiunt. Primum quia illi similes in omni illa diuina uirtute, atque iustitia contendunt fieri, tanquam filij parenti: deinde quoniam abdicatione patre mundo, & pristino repudiato terreni generis nomine in aliud nomen, & familiam aliam transeunt, uelut in caeleste genus adoptati, unamque illam, & sola expectant hereditatem, quam de caelestibus bonis illis largiatur Deus. A V D I O, inquit, I V L I V S, & hanc admirabilem fidei potentiam etiam atque etiam magis nosco, cuius certe & auctor, & doctor fuit CHRISTVS, de quo si aliud argumentum nullum habeamus fuisse illum filium Dei, eundemque humani generis redemptorem, haec una quidem ratio, mea iam sententia satis sit, quod gustum, & fructum diuinae huius sapientiae attulit ipse in mundum, caecisque hominum mentibus lumen praetulit, quod nulla nostra lubricatio, nulla ingenij uis, nullum unquam studium potuisset inuestigare, idque nisi ipse est in sinu & gremio patris profectus ab eodem patre Deo ad nos detulisset, iaceremus adhuc omnes sine mente, & errarem sine duce, & nullo bono consilio actiones nostras, uitamque dirigeremus. Quamobrem perge tu quidem, ut coepisti. Et si enim satis edoctus sum, nam persuasus semper antea fui, tamen audire etiam nunc exopto, quae dicturus es. A T Q V I mi frater ne alterum quidem illud argumentum silentio praeterendum est, quod Paulus ad Ephesios scribens inuenit magis, quam explicat, quae ait: In quo habemus (CHRISTO uidelicet) redemptionem, per sanguinem ipsius, dimissionem peccatorum secundum diuitias gratiae ipsius Dei, per quam exuberans fuit in nos in omni sapientia, & prudentia notificando nobis mysterium uoluntatis suae ex beneplacito suo, quo proposuerat in seipso, dispensata plenitudine temporum sub unum caput redigere omnia, in CHRISTO quaecumque in caelo, & quaecumque in terra. In seipso, id est, per CHRISTVM constituit Deus reuocare omnes ad cultum, & ad honorem sui, ut ipse esset omnium Deus, qui idem fuisset & creator, ut ne tam diuturno errore laborentur homines ponentes in mundo, & in mundanis dijs spem, & inani illa fiducia ad interitum deducti. P R A E C L A R V M & hoc argumentum est, inquit, dignaque imprimis Dei bonitate, & sapientia deliberatio, cuius utique deliberationis unicus in omni aeuo transactor & administrator fuit CHRISTVS, cuius & actio ista ipsa, & actionis euentus satis plane indicauit, & in tanto Dei consilio intelligendo fuisse in illo diuinam sapientiam, & in exequendo, ac perficiendo diuinam etiam potestatem. Nunquam enim homo dumtaxat si extitisset, aut tam alte ille sapere, aut tantum completi potestate ualuisse, At nunc quidem orbis ab eo edoctus uniuersus, quanquam diuinus postea in ritus, atque sectas: unicum tamen omnium dominum, & Deum unum agnoscit, ac ueneratur. Ipsum autem consilium summi Dei, quo per CHRISTVM is uoluit cuncta sub se caput reuocare, & redigere, cum uenerabile per sese est. Nihil enim illius maiestate dignius, quam repulsa, atque illusa inanum deorum turba gloriam suam aequae omnibus hominibus, nationibusque patefacere: in quo ludaei sane quam ridicule stulti sunt, qui tantum caeli, terraeque effectorem peculiarem suum, & proprium uocant Deum, quasi aut caeteri quoque homines non sint, aut si sint homines, non tamen ab eodem Deo facti, aut creati existant, aut si utrunque horum ita esse suscipiatur, pacto tamen aliquo & conuento Iudaei obstrictus sit Deus, non se alium praeter eos populum in fide, & beneuo

benevolentia sua recepturum esse. Sed, ut dicebam, cū venerabile est per se consilium Dei, & hæc illius communis atq; æqua erga omnes homines uoluntas, cumq; omnibus nobis commodum, & salutare (illo enim cuncti consilio ad perpetuum salutem uocati sumus) tum uero ratio, & uia consilij illius persciendi non modo inaudita, & noua, sed admirabilis, sed incredibilis, sed nescio uide inuenta, atq; in lucem educta extitit. Quid enim tam nouum, tamq; præter omnium opinionem accidere unquam potuit, quàm ita instrui, atque erudiri homines, qui in mundo uersarentur. & hæc tam uarias, tamq; innumerabiles oculis & manibus, omninq; corporis contactu perciperent uoluptates, quosq; ad consecandas corporum commoditates uita, ad dominandi cupiditatem natura, ad appetendam laudem animi uis quædam creditor stimulare, ut hoc ita constituerent, idq; certissimum existimarent, si ueram uitam adipisci cuperent, hæc omnes res, quæ de mundo expetantur, diuitias, scilicet, honores, uoluptatesq; relinquendas, & pro nihilo esse habendas, ut cum hæc, quæ cernimus, & tangimus dimissemus, tum ea speraremus atq; expectaremus, quæ ab oculis, & ab omni sensu profus remota essent, præceptumq; CHRISTI adimpleremus, sic nos, adhortantis, dum ait: Qui uult uenire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Quandoquidem repudiare, & abijcere mundum, unum, atque idem propemodum iudicatur, ac semetipsum exuere, atq; abnegare. Atq; hoc cum mirabile admodum, & nouum ex parte imperantis, ac præcipientis CHRISTI, tum etiam mirabilis ex eorum factis, qui paruertunt, Creditum enim est, assensum est, concursum est in hanc rationem uitæ, & sententiam, neq; id infrequente populo, sed totis generibus hominum, & nationibus. Quodq; tu frater paulo antè dicebas, ratio tota uiuendi in contrarias partes commutata est, ut quæ apud mundum despiciatui ducuntur, ea prima, & præcipua Christiano homini habeantur, quæ autem in mundo plurimi fiunt, postrema. Sed ego nimis longe progredior, tuq; cursum impedio orationis. Tu uero ad institutum sermonem reuertere, & pertexereliqua. ADIUVAS me inquam mi frater, non impedis, cum præcurris orationi meæ, uiamq; mihi aperis, qua facilius, & planius ad illa diuina mysteria adniti queam, quæ sunt in omnibus humanis considerationibus cæterarum longe altissima, uel potius non humana nobis, sed diuina mente, inspirationeq; traduntur, ut ego nunc ex his, quæ à te dicta sunt, sancto inflante spiritu aperiri mihi sentio arcani consilij euidentius rationem, & CHRISTI mysterium totum pateferi. De quo idem Paulus scribens ad Colossenses perobscure mihi loqui uidebatur, quæ sic ait: Pro corpore CHRISTI, quod ecclesia est, cuius ego factus sum minister, secundum dispensationem Dei datam mihi erga uos, ut impleam uerbum Dei, mysterium absconditum à seculis & à generationibus, quod nunc manifestum factum est sanctis eius, quibus uoluit Deus notificare, quæ diuitiæ sint gloriæ huius mysterij in gentibus, qui est CHRISTVS, in uobis spes gloriæ. Hæc, ut dicebam, Pauli uerba mihi admodum abstracta esse uidebantur, cum hoc mysterium non CHRISTI, aut de CHRISTO, sed ipsummet CHRISTVM esse diceret; nunc intelligo planè mysterium fidei nostræ nō tam de CHRISTO esse, quàm CHRISTVM ipsum; ipse etenim met mysterium est fidei, & fides illa ipsa, sine qua nemini apud deum gratiæ, neq; amicitia est locus. Quod si quis cum admittat fidem erga Deum, Christum tamen rejiciat, is eam ipsam fidem, quam admittit, spernere eo ipso in quo admittit, & repudiare intelligendus est. ATQVI INQVIIT IULIUS, hoc quidem certe iam abstractius est, quàm ut possit per me statim percipi: itaq; attento sum animo, quorsum tandè euasura sit oratio tua. PERCIPIES IULI, inquam, simul ac paulo amplius progressi fuerimus, & aliquid adiunxerimus ad ea, quæ superiori oratione à nobis tractata sunt, cum noua, & mirabilis fidei Christi præcepta, & opera recensentes maxime mirabamur in tam contrarijs mundo, repugnantibusq; sententijs, ut quod paupertatem, quod ignobilitatē, quod iacturam, quod laborem illis cōmodis anteponeamus, quæ sunt his regione opposita; locum tamen habuisse, & authoritatem sibi uindicasse hanc tam insuetam, & asperam, maximeq; aduersantem cōmunibus hominum sensibus sententiā Christi, Deiq; uoluntatem, usq; eō quidem, ut mundum totum pertraheret ad sese, ipsumq; à seipso, deficere,

deficere, & in alienam naturam quasi transire cogeret. DICTA SVNT illa inquit, & in his mysterij CHRISTI maxima uis demonstrata, SED ENIM IULI adhuc superest, inquam, maius quiddā, & potentius, quod diuinam illā iustitiam, de qua sapius à nobis iam dictū est, maxime in nobis depingit, atq; format, cuius iustitiæ, tantiq; cœlestis boni ac muneris fides nostra erga Deum ab ipsomet Deo nobis sola est cōciliatrix. QUID NAM illud tandem, inquit? ID INQVAM, quod non solū tolerare, ac pati, atq; æquo ferre animo iniurias, iniquitates, contumelias, damna, & detrimēta cuiusq; modi in animū inducimus, sed quod excellius multo atq; maius, diuinæq; illi iustitiæ maxime simile, ac geminū est, etiā inimicis benefacere: bona pro malis reddere; quibus odio sumus, eos ipsi diligere; postremo quas sollicitudines, atq; curas rerum humanarum nostra causa non suscipimus, eas pro aliorū salute, solatio, cōmoditateq; suscipere non recusamus, ut hoc ipsumq; sumus, quod uiuimus, quod in natura producti stetimus, nemini omnino fraudi, damno ue sit. Sed quod Dei summi, & præpotentis proprium imprimis est, ad cōmodum, & utilitatem ualeat uniuersis. PLANE ISTVD est, inquit, quo diuinæ iustitiæ, & bonitatis similitudinem imitando maxime assequimur. Sed hæc mi frater nequaquæ terrēna cogitata sunt, uerum cœlestia profus. Quando enim sponte ab hominis meditatione, atq; cura aut animaduersa omnino, aut si quis aliquando in eam cogitationem incidit, non irrisa illico, & repudiata extiterunt: ATQVI IULI tum, inquam, cœlestia existimanda sunt, cum ad cœlum, & ad Deum sunt conuersa. Qui si Deus iustificat eos, qui à carne ad spiritum, & à mundo ad eum ipsum per fidem se recipiunt, accipitq; in gratiam suā, quæ quidem gratiā hæere sibi non potest, ubi æstus mundanarū seruent cupiditatum, non ne necesse est ad Deum per fidem illam accedenti, per quā ipse iustificat impios, mūdāna hæc studia uniuersa rejicere, & in eo uno spem suæ salutis ponere? PRORSVS, inquit, necesse est: sed ita, ut qui opes mundi non possident, hoc ipso gaudeant bono, quod ad sectandū uiam uitæ soluti sunt, & liberi; qui uero possident, ab eis nihilominus amore, animoq; diuellantur, & cum Deo conglutinentur. PROBE istuc, inquam, sed & hoc puto te mihi cōcessurum, non posse ab eodem & mundum diligi, & Deum: nimium enim absunt, nimisq; diuersa sunt, & ambo ista inter se, & quæ ad utrunq; ducunt cura, studia, uoluntates; quod significare solebat dominus, cum diceret neminem duobus dominis seruire posse, quod aut unum directurus, alterum despecturus, aut huic adherens, ab illo autē altero discessurus esset; & quod est apertius, quā animam suam diligeret, perditurum eam, & qui in hoc mundo illam odio habuisset, in uita æterna reperturum eam. CONCEDO, inquit, etenim quid potest contradici? QVO QVIS igitur, inquam, in hoc mundo tanq; in theatro aliquo, & uelut spectaculi, ac scenæ tragico apparatu hisce popularibus studijs & cupiditatibus se dedens maior honoribus, opibus, diuitijs, superior imperio, potestate, gloriæq; exilit, quoq; illius magis inceptis & conatibus fortuna suffragatur, ut uel inter ciues autoritate antecellat, uel in prælijs, & certaminibus uictor, ipsa, & trophæa referat in urbem suā, maximisq; cū plausu clamoribus, & gratulationibus accipiat, hunc necesse est amantem, & studiosum rerum talium, si dicitis, & cōfessis conitare uolumus, arctioribus mundo uinculis alligatum, & tanq; clauis affixum, ita implicari his terrenis bonis, & usq; eō hæere in mundi cupiditatibus, ut inter illas alacritates, lætities, ouationes, cōuiuia à summo Deo magis magisq; auertatur, & terrenis studijs illaqueatus, ac deuinctus, à spe salutis, ueriq; boni sui magis longe ablit. QUID NI ablit, inquit, cum non ab Deo solum, sed à seipso quæsq; à bonitate naturæ sæpe suæ, consilioq; recto fortunæ euentus prosperi cogāt deficere: Et tamē ista sunt, inquam, quæ ad mundum, & sectatores mundi homines, quorum semper maxima extitit multitudo, felicitatis & fortitudinis, & sapiētie obtineant appellationem. SVNT inquit, sed perturbato iudicio, quando sola animi bona probat Deus. MEMINISTI N', inquā, eius, quod ait Paulus: Quod stulta, & imbecilla, & quæ pro nihilo in mundo sunt, elegit Deus, ut sapiētia, & fortia, & illustra mūdi cōfunderet. Et item eius, quod in Euangelio est, quod altū in hominibus est, id abominationē esse corā Deo. MEMINI inquit, idq; mihi uidetur profus per fidē CHRISTI

fuisse factum. RECORDARE igitur, quod paulo ante posuisti, cū dixisti sic posse quæri, quid opus fuit CHRISTO, & morte CHRISTI: non ne potuit mundus Deo inspirante per fidem in eum totus iustificari? Nunc enim tibi (saluis tamen semper illis altioribus diuinitatis consilijs) præcise respondeo non uoluisse, nisi forte nostri libertatem arbitrij, qua hominis naturam præcipue consistare uoluit Deus, idem etiam eam sub uim, & sub necessitate redigere uoluisset. Nam inspiratio illa ex Deo, si ipsi, qui inspirabantur, uim allatura erat, eosque in id, quod uoluisset Deus, etiam inuitos, aut inopinantes omnino pertractura, non tam inspiratione, quam imperio, & potestate summi Dei ad iustificandos homines fuit opus. Sin autem uisione duntaxat agere uoluit Deus, & quos inspirabat, non uim illis asserre, sed tantum hortando, & docendo illos ad sese adducere intendebat, quemadmodum quidem in sanctis illis uiris patriarchis, & prophetis fuit factum, non omneis mouebat illa inspiratio, sed tantum uoluntate, & consilio bono ad accipiendum paratos: qui cū per pauci existerent, quippe qui singuli per interualla inspirabantur, non fuit diuinæ bonitatis & beneficentiæ largitatem celestis boni in tam exiguo numero conclusam uelle. Igitur uisione semel & doctrina ad omneis homines, tanquam qui liberi, & suæ spontis essent, non uim, neque potestate uti uoluit. Suasione autem, non per insomnia, neque per obscuras prophetarum uoces, quibus erudiri pauci, & ad Deum conuerti poterant, sed illustri, & euidentia, & ea, qua oculi cunctorum, & animi maxime permoueretur, ut & qui tardi ingenio, & qui moribus agrestes, & qui opinione de se inflati essent, & qui mundo, carnique dediti, omnes pariter claritate, magnitudineque exempli admontiti, atque edocti intelligerent, si cum Deo frui immortalis uita uellemus, contemnenda nobis esse terræ bona, & appetenda cœlestia. Itaque hominem unum elegit, & formauit ipse Deus, qui diuini huius documenti ueritatem totam in semetipso deferret, suoque omnibus exemplo ostenderet, quantum ueræ felicitatis, & gloriæ sequeretur eam uitam, quæ in terris misera, despectaque habeatur, dummodo illa non ingratis, neque contra animi sententiam, sed libenter ex Deo, & propter Deum suscepta esset. TUM IULIUS exclamans, & miratur, inquit, diuinum profecto hoc consilium, diuina ueritas, quam quidem nisi patefecisset nobis Deus, ratio hominis nulla unquam apprehendisset. At quæzo lumine iam effulget bonitas & consilium misericordis Dei, & erga humanum genus beneuolentia: sed tu perge quæso, & exple auiditatem meam, qui studio feror incensus, ut ea auribus percipiam, quæ tamen propemodum mente iam præcipio. VOLENS inquam, homines Deus ueritatis non ignaros solum, uerum etiam negligentes, cōuertere ad amorem, & desiderium sui, atque ut beneficium suum latissime diffunderet, hominem unum elegit, qui tum uerbo, & doctrina, tum ipso opere, & facto manu duceret eos in adeptionem summi boni, ut cū doceret eos spernenda esse terrene bona, ferendas iniquorum iniurias, labores, si res posceret, pro ueritate subeundos, ob eundam mortem, princeps ipse iniret eam uiam, quam cæteris monstraret, primus in cruce tolli, primus ludibrio ab hominibus haberi, primus in omni uita, omnibus uitæ commodis, iucunditatibusque destitui, non solum æquo, sed etiam lato animo perferret, ac pateretur. Qui item cum prædicaret, & annuntiaret, quanta eiusmodi uitam, quam agebat ipse unam, ac docebat, plenam patientiæ uidelicet, & laboris, cœlestium donorum præmia, quanta felicitatis magnitudo, quæ uita, quæ gloria sequeretur, non proballet ista hominibus in mundi cura inuolutis, nisi consurgendo ipse à mortuis, & in cœlum palam ascendendo impleta in se ostendisset, quæ cæteris pollicebatur. Illo etenim imprimis facto, illo exemplo moniti, qui & docentem illum antea audierant, & mox mortuum, suscitatumque uiderant, euntemque in cœlum conspicatū fuerant, pauloque post sanctum illum deo spiritum etiam hauserant, conuersi ad considerationem sui, spernere mundum tum maxime, & pro nihilo ea ducere, quæ terrenis hominibus prima existimatur, per fidemque in IESU CHRISTUM ad amorem solius Dei totis animis ferri, tendereque ceperunt, cum ita statuerent, atque decernerent, quæcumque IESUS dixisset, atque egisset, ea sola uera, sancta, rataque apud Deum esse, & de eius imprimis consilio atque sententia allata in mundum fuisse, solosque ad Dei gratiam admitti posse eos, qui per fidem in IESU CHRISTO sub potestatem ipsius Dei se sic subiecissent, ut nihil mundi iuris, aut dominatus

natus in seipso esse sineret: quæ uiuendi ratio & conditio ipse est Christus mysterium fidei nostræ. Nec tantum illi hoc ita senserunt, sed dimanante ab eorum cordibus, & linguis unam spiritus sancti auxilio illa incensa erga Deum, & proximum charitate totus penè corruptus terrarum orbis eodem igne amoris in Deum conflagrauit, si demque IESU CHRISTI, atque adeo Christum ipsum studiosè est complexus. Nunc uideamus quid iam ista concludunt, ut possimus necessitate aduentus Christi non comodum, iam duntaxat, & utilitatem cognoscere. Nam si fidem habere Deo, & in Deum, illi est credere, planeque considerare, hoc autem facere nemo satis potest, qui mundo etiam confidat, & mundi præmijs, honoribusque ducatur, qui per fidem quærat apud Deum iustificari, quod dignus bonis cœlestibus efficiatur, is mundum, & gloriæ mundi renuntiet, necesse est, quod tamen aut sua, aut parentum uoce profitentur omnes, qui baptisimum accipiunt, dum sese Deo dedunt, & permittunt totos, pompasque Saranæ repudiare se testatur, & penitus eas ab sese, atque ab animo suo amouere. Necesse est itaque mundum relinquere, & mundi res omnes, eum, qui cupiat ad Deum se adiungere, quædo præsertim nec iustificari potest coram Deo, hoc est, ueram illam, & integram diuinæ iustitiæ uim nequit obtinere, qui mundo, & mundi bonis cupiditate, atque amore sit affixus: porro autem hoc fieri non potest, nisi credatur CHRISTO, & tanti ex illo exempli doctrina accipiatur. Igitur ille, qui sic docuit, & fecit, unus ipse est, per cuius fidem iustificamur apud summum Deum. Atque hoc est mysterium fidei nostræ, ut spernamus mundum, & in Deo uno spem honorum omnium constituamus, quod mysterium ipse est Christus: qui quatenus homo extitit (ut mittamus nunc redemptionem communis culpæ, reconciliationemque nostram cum Deo, quæ per ipsum ipsiusque obedientia facta est) quæso, quidnam aliud re uera fuit, quam contemptio mundi, atque in Deum fiducia: Ille ad hoc factus, & in hunc mundum editus, quemadmodum ipse testificatus est, ut testimonium daret ueritati, idemque ipse ueritas. at quæ ueritas? Nempe ista, quod uerè uiuere est mundum abijcere, & in Deo spem totam ponere: hæc est fides, hoc mysterium, hæc sola hominis apud Deum iustificatio, in hoc salus nostra, in hoc Dei gloria, in hoc nobis cum Deo non solum pax, amorisque & amicitia uinculum, sed cognitio etiam, consanguinitasque consistit, ut habeamus illum in patrem, cuius & mores imitanda eius bonitate iustitiæque accepimus, & hereditatem expectamus, quæ non per mortem parentis uentura nobis sit, sed per nostram in terris quidem mortem, in cœlo autem immortalitatem nos cum æterno patre in perpetuum sit coniunctura. Fuit igitur, fuit necessarium prorsus uenire Christum, qui non tam doctrinam ex Deo tantum mysterij ad homines deferret, quam esset ipse illa ipsa doctrina, nec tantum documentum in seipso uitæ ex fide erga Deum, & ex contemptu mundi agenda, sed exemplum etiam uitæ, gloriæque illius præberet, quæ huic tali erga Deum fidei esset proposita atque coniuncta, ut quos res aspera, & dura illa à mundo disunctio, humanique affectus deterrerent, eos surrectio à mortuis incitaret, & in cœlum ascensio, & beatæ uitæ, ac immortalis adeptio. Itaque nasci eum, & mori, & consurgere demum oportuit, ut plenum haberemus & integrum ab Deo omnipotente in filio eius IESU CHRISTO & suæ uoluntatis ac beneuolentiæ erga nos, & nostræ, si illi obtinuerimus, beatitudinis documentum. Cui quidem IESU CHRISTO qui non credunt, hi Deo quemadmodum credunt? Non enim Deus familiariter loqui nobiscum putandus est, neque Græco, Hebræo uel sermone ad nos uti, sed ut is infinitam suam potestatem per motus, & cursus cœlestium orbium, ac luminum nobis explicat, sic admirabilem bonitatem suam, studiumque nostræ salutis, & immortalitatis procurandæ, hæc oratione, quæ est Christus, nobis est effatus, nos per eum scilicet à mundo, ad se uocans, & spem fidemque nostram ab his terrenis auellere, & in eo ipso constituere nos edocens, & eius sermo, & uox, & doctrina totus esset ipse Christus: Ita qui Christum à fidei erga Deum mysterio excludunt, neque hi fidem intelligentia, neque Deum complectuntur. Quod enim isti aliud habebunt indicium, atque argumentum Dei uoluntatis, & beneuolentiæ aduersus hominum genus? Quod spei & fiduciæ suæ in Deo firmamentum? quo auctore, quo doctore nitentur, ut intelligant hanc unam esse uiam, & rationem ad Dei gratiam, & ad ueram uitam perueniendi, si mundi commoda posthabeantur, & in solo Deo summa

honorum constituatur; non ne sit perspicuum, iam quod manifestò apparet eos, qui Christo non contentiant, terrenos esse, mundo, carnique deditos; cum simulac primò à mundo se quis auellat, & abstrahat, statim illi in mente, atque in fide eluceat Christus, non ut doctor solum tanti mysterij, sed ut ipse mysterij, qui eum ad Deum deducat, & quasi de manu in manum parenti suo tradat ab illo in filium, ab se in fratrem, & coheredem regni cœlestis adoptandum, atque adsciscendū. Quæ igitur absurditas est rationis, atque consilij hanc tam amplam, & tam illustrè Dei præpotentis in Christo Iesu filio suo suasionè ad homines, atque doctrinam, quemadmodum uita hic degenda, & quo itinere in cœlum perueniendum sit, contemnere, ac repudiare? ut occultior alia quædam & penè singularis uia exquiratur; aut quæ mentis cœcitas diurni sideris lumen ad uitæ usum non admittit, peculiare aliud lumen querere? Significata est per domini uia, patefacta, monstrata, quæ recta, & unica est, per quam ad cœlū, & ad Deum ingrediētibz iter sit, nec digito solum indicata, sed ipso præeunte munita, & complanata, hanc tu nō probes; & deum esse contendas; quæ sine errore ullo, & nullis anfractibus est, ut calles occultos quosdā & ignota diuerticula quæras, ac perferutare, per quæ ad Deum, & ad Dei gratiam accedas? Cum ad Deum nisi per tale fidei mysterij perueniri non possit, quod mysterium est CHRISTVS, tu uero in ipso statim initio ab infidelitate ducas exordium: Et adhuc de CHRISTO perinde ut de homine duntaxat locuti sumus, qui idem & fuit, & semper est Deus, non fons quidē & origo ipse diuinitatis, sed sempiterna manatio ex patre cōtinenter effluens, tanquam lumen à sole, qui est eiusdem cum patre substantiæ, per quem à patre omnia facta sunt, alius quidem ille à patre, sed non alius Deus, quoniam in diuinitate, atque in essentia una est amborum & spiritus sancti cum illis, eademque prorsus naturæ ratio, quæ sit ipsa summa, & absoluta uitas. Sed quoniā de his dabitur aliud dicendi tempus, redeamus ad CHRISTVM, qui nisi Deum sibi perpetuo adiunctum habuisset, & si non extitisset idem ipse & Deus simul, & homo, quæro fuisset ne potis erare illum aliquando, an etiā errasset? Quis enim est homo, tanta firmitate animi, tanto uirtutis robore munitus, tamque sibi admirabiliter, & inuicte constans, qui non alio quo lapsu aliquando, aliquoque deflexu ad carnē, & carnis desyderia protrahatur? quæ nulla unquam animi affectio, nullus cupiditatum motus perturbet? Atque ego de his loquor, qui cum Deo uiuunt, & illius uoluntati, ac gloriæ sunt dediti, quos (nō enim semper in una illa Dei consideratione consistere humanæ cogitationi est datum) simulatque despexerint, suspirare, aut appetere aliquid mortale, ac terrenum necesse est, & ad semetipsos aliquid referre. Quod si CHRISTVS à uitæ suæ primordio usque ad crucis mortem id de se præbuit specimen, ut nusquam inclinasse ad curā, & cogitationē sui, nihil sua causa omnino uoluisse, nullis mundi illecebris exhilaratus fuisse, sed pro salute cæterorum cuncta dixisse, egisse, perpeffus esse intelligatur, quis eum cum talis esset, hominem solum duntaxat, ac non Deum unā & hominem audeat existimare? Missa nunc facio miracula, missas mortuorum suscitationes, etiā quadriduorum, sudorum, mutorum, cæcorū redintegrationes mitto, qui in pristinum naturæ statum contra omnem naturæ uim, & consuetudinem solo uerbo restituti sunt, qualia agere & posse est unius Dei, De illa humana specie in eo loquor, quæ perfecta, & summam ueritatis uim, hominis penitus à mundo, & ab omnibus mundi illecebris, & contagionibus soluti, ac liberi profecto ferre nunquam potuisset, nisi eadem cum Deo assidue conflata, copulataque fuisset. Atque hoc argumento usus est ipsemet CHRISTVS, cum studeret mentes Iudæorum elatione animi, maleuolentiæque cæcatis ad intuendum lumen ueritatis conuertere, sic in Ioanne loquens, Qui uerbum meum audit, & credit ei, qui misit me, habet uitam æternam, & in iudicium non ueniet, sed à morte transijt ad uitam. Qui uerbum meum audit, inquit, & credit ei, qui misit me, uerbum ergo illius est, cui per hoc uerbum credendum est, ac non tuum uerbum bone IESV, nisi tute uerbum illius esses, cui ut credamus, nos hortaris, quasi Iudæis hoc insinuans. Nam tum quidem orationem de alijs rebus illis non explicabat IESVS, neque uerba apud eos faciebat, quemadmodum credendum, aut quo pacto agendum erga Deum esset, sed semetipsum credendum, noscendumque proponebat, tanquam

quam ipse esset Deus, & fides, & mysterium; quo uerbo inquit, pater meus, quæ uos doctrina, quibus præceptis melius queat instituire, ac docere, quam memetipso, mea oratione, uita, factis? Ego enim euidentis Dei sermo sum, non in somnijs ostentatus, neque ambiguis prophetantium uocibus nunc prolatus, nō in lege scripta adumbratus, in qua carnis opera pleraque sunt. Ego autem carnem omnem uobis abiiciendam esse ostendo, & ad spiritum solum transeundum, in quo qui cum Deo uiuunt coniuncti, hi in iudicium non adducuntur. non enim legi ulli subiecti sunt, sed ipso facto habent uitam æternam. Ego, inquit, annuncio ueram uitam uobis, ex Deo, ut illi credatis, Deus enim uester est, & mihi item tanquam uerbo Dei credatis. Si enim formio ut ab Deo missus, si prophetis, si legi creditis, in quibus aut non tota, aut certe nō illustris, sed obscura ueritas significata est, mihi quare nō creditis, qui sum uniuersa, & perspicua ueritas, qui totū hoc, quod sum, doctrina uobis sum, qui meipsum nudum, atque apertum uobis exhibeo, hominem nihil omnino de mundo haurientem, nihil meum prorsus, nihil proprium uolentem, sed omnia ad Deum patrem cogitantem, & referentem, cui ita credere debetis, ut mihi illius uerbo etiam credatis. Et rursum: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me, si quis uoluerit uoluntatem eius facere, cognoscat de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam querit, qui autem querit gloriam illius, qui misit eum, hic uerax est. Si nulla, inquit, esse potest doctrina præstantior, quam ista, qua ego hominem totum à mundo ad Deum retraho, & ipso illo auctore Deo hoc me agentem, ac docentem uobis indicare confirmo, omnis in me plane est ueritas, & uerbum sum patris, qui non diuellor à patre, neque separor, nec me in memetipso ab illo distinctum constituo, & me uobis finem ultimūque propono. Id enim si ita esset, nec Dei ego amplius uerbum, neque in me ueritas esset, & uobis hæc quæ prædico, talia non prædicarem, meamque porius quererem, quam alterius gloriam. Sed si quis hæc, quæ demonstro patrem uelle, & petere à uobis, uoluerit experiendo cognoscere, & huius meæ doctrinæ, atque uitæ gustum aliquem percipere, statim unā is intelligit, hanc Dei ueram & doctrinam, & uoluntatem esse, ut nemo ad se quicquam, sed ad ipsum Deum referat omnia, seseque unumquique à mundo abstrahat, & in Deo totum collocet, quod ego princeps & facio, & facturus sum, qui sum ad eam rem natus, atque factus, ut uobis, & ipsi mundo ab Deo uerbum sum, & sermo, & horatio. Deo autem à mundo, & à uobis sum uictima, qui iustitiam ad uos, & uitam ex ore Dei affero: uitam, inquam, illam, quæ in Deo est optima, eademque immortalis. Ad patrem autē refero mundi, & carnis mortem, quam in mea carne sum ipse interfecurus, ut uos in uoluntate uestra eandem perimatis. Animam enim meam deuoui ouibus meis, tantumque abest ut quicquam proprie mihi appetam, ut me totum prorsus mundo donem, atque adeo ei à patre donatus sim, ut uitam pro his sanguinemque effundam, qui ex mundo ad Deum uoluerint se transferre. Hæc IESVS & similia multa in populis illis exponens, spiritalis uitæ ueram beatitudinem, & diuinitatem, naturamque suam docere illos nitentur, qui tamen carnis impliciti illecebris, & mundi curis occupati uim illam spiritus capere non tam nequibant, quam nolebant. Torpebant enim & pigrabantur cōmouere se, & ex illis terrenis sordibus extollere, atque eijcere, quæ illis consuetudine factæ erant perquam suaues. Repugnabat uerbo Dei hominum illorum ambitio, obsistebat auaritia, aduersabatur uoluptas, & qui est angelus Sathanæ uolentissimus, liuor & maleuolentia omnem in illis uim recte intelligendi, & iudicandi penitus corrumpebat, cum tamen morte post obitā à CHRISTO Iesu, & cruce illo cœlesti sanguine cruentata, impletoque omni nostræ redemptionis mysterio perfracti obices, & repagula Sathanæ deiecta sunt, uicitque Dei sermo, & factus est IESVS mortuus, quam ante mortem fuisset, multo potentior. Qui cum etiam tum uiuens prædicaret, & doceret, Iudæisque se credendum, noscendumque offerret, nunquam eos tamen in eam animi aduersionem potuit inferre, ut attendent, atque intelligerent, et si ipse quoque sibi assumere uideretur diuinitatis honorem, nunquam eum tamen suam ullam omnino, sed tantum patris sui gloriam ab illis expectare. Quemadmodum pulcherrimis, & optimis de rebus oratio apte, commodeque

pronunciata non suam ipsius, sed oratoris gloriam in animis eorum, qui audiunt, constituit. Hoc ipse indicat de se in Ioanne, ad Iudaeos inquit: Non possum ego facere à me ipso quicquam, sicut audio, iudico, & iudicatio mea iusta est, quoniam non quero uoluntatem meam, sed uoluntatem mittentis me patris. Et rursus alio loco: Ego ex me ipso locutus non sum, sed qui misit me pater, ipse mihi mandauit, quid dicerem, & scio, quod mandatum eius uita aeterna est. Istud autem ipsum mandatum paulo supra expositum fuerat, granum frumenti in terra mortui, multum fructum ferre. Et, qui amet animam suam in hoc mundo, in uitam aeternam eam perdere. Et, tollendam crucem, Christumque sequendum, & similia. Porro quoniam sermone alio, aut quo genere orationis commodius, & aptius ad homines loqui, & uoluntatem suam expromere potuit Deus, quam CHRISTO filio suo: qui cunctus fuit concio patris ad se uocantis homines, & eos sibi in filios adoptare cupientis, cunctus fuit, inquam, non solum quod dixit, & fecit, sed illud ipsum quoque quod Deus, & homo extitit. Quia Deus, uim & maiestatem patris in seipso miraculis indicans, & uoluntatem eius illis miris, & insolitis operibus enuncians. Quia homo, in contraria omnino parte mundo sese, & mundanis omnibus affectibus constitutus, ludibriis, & arumnas, & crucem, & mortem sponte perferens, ut cunctis fieret palam, iam non per ambages obscure dictorum, nec per uisa dormientium, sed per gesta, mores, uitamque IESU Christi eos, qui ad diuinitatis primum uelint peruenire, à mundi spe, ac fiducia oportere esse remotos. Hoc diuinæ doctrinæ pulcherrimum & maximum documentum, hanc summam ueritatis uim exemplo unius in carne hominis, in potestate Dei mundo toti exhibitam, & demonstratam, Maumethanæ legis sectatores, qui CHRISTUM alioquin miris laudibus extollunt, ut cum quasi intueri, atque agnoscere uelle uideantur, nescio quo pacto mox hallucinati aspernantur, atque illud quod dedecorosum putant esse CHRISTO, si is raptus ad mortem, & in crucem actus sit, mundani homines nimirum, nihil nisi terrenum, & carneum meditantibus, ut qui inspicere non potuerint, quæ sit gloria spiritualis uiri, quamque contraria existimationibus humanis. Sed illi quidem ita contagionibus mundi infecti, immerisque penitus sunt, ut uideatur noua lex illis reperta, quæ eos non ab ignorantiae tenebris extractos ad ueritatis lucem excitaret: sed quæ ultro omne in illis lumen, omnem aciem spiritus hebetaret, atque extingueret, penitusque eos in corpore, atque in corporeis cogitationibus infingeret, quæ primum eos ad Iudaicas redigat obseruantias, ut spem non minimam salutis in illis ponant: deinde nullam artium liberalium atque optimarum magnopere illis consecrandam proponit: postremo ea illis præmia actæ uitæ in celo dat, quæ sunt in hac quoque uita modestis, & probis, & sapientibus hominibus turpia. Sed uides mi frater, dum de iustificatione legis, & fidei loquimur, quam multa simus de CHRISTI fide persecuti, per quæ solum iustificari homines apud Deum asserimus. ET ILLE: Hodie die, mi frater, inquit, omnis mihi ignorantie caligo penitus ex animo discussa est, egoque & diei, & luci restitutus sum. Nunc enim lucent mihi plane in animo fidei nostræ mysteria, quæ antè per obscura esse uidebantur, cum quod credendum erat, facile id quidem, & incunctanter crederem, submitteremque me & sanctorum patrum doctrinis, & sanctæ Ecclesiæ catholice decretis: hodie uero primum quod noscendum etiam de illis fuit, Dei beneficio, ut noscam sum consecutus. Itaque quod solebat crebro usurpari in disputationibus aequalium meorum, cum sic obijceretur, cur tanto tempore post CHRISTVS ad seruandum hominum genus uenit? quid ita tantum ante se seculorum passus est sine cognitione ueritatis præterire? ei ego dubitationi nunc facilitate respondeam, eos quicumque hanc uitæ sectam omni tempore secuti sunt, ut mundum, & mundi commoda, præ celestibus commodis nihili fecerint, summumque in ipso Deo præmium sibi constituerint, per fidem illos CHRISTI cum Deo coniunctos fuisse: hoc enim est ipsum fidei mysterium, qui CHRISTVS est, cuius uis tota in hac inductione animi, sententiæque consistit, uti ab uno Deo præmia in celo nostra expectemus, bona autem & blandicias mundi negligamus, & tamen quod ad personam CHRISTI attinet, qui eius tantum hoc mysterium diuino munere habuerunt

hauerunt cognitum, illis eadem bonitas Dei authoris, & caput mysterij profectio indicasse credenda est, ut uel uenturum spiritu antè prospicerent, uel posteaquam uenisset, etiam inauditum intelligerent, si qui extiterit uspiam, hodieque existunt, ad quos hoc nondum sanctissimum CHRISTI nomen famaque peruenerit. IAM ILLUD, inquam, Iuli intelligere te quoque puto, quemadmodum homines, qui prius generati nondum sunt, ex Deo rursus renascantur, & repudiato patre mundo, filij Dei fiant. hoc est illud ipsum mysterium, quod CHRISTVS est: qui quia homo extitit, princeps in nomen & genus summi Dei adoptione est uocatus. Quatenus autem fuit, estque mysterium, in illo cuncti, & per illud honorem consequimur eundem, ut adoptati à summo Deo, & filij eius effecti, diij ipsi quoque iure appellemur. Atque hæc est generatio populi Dei, quæ non ex Iudæis, neque ex semine Abraam carnali illo, & corporeo, sed ex semine fidei, quæ in Abraam patre nostro principio eluxit, & in proprio uerbo Dei, & ipso fidei mysterio, quod fuit IESVS Christus, ornandis & frequentandis cæli regionibus diuinitus est procreata: de qua, tametsi ipsum CHRISTI mysterium omnibus antè seculis occultum extitit, ut nemini prophetarum, ac patriarcharum, sed ne angelorum quidem cuiquam consilium Dei de CHRISTO perspicue fuerit patefactum, ipsa tamen nouæ prolis creatio, & sanctioris populi constitutio, ac nouæ urbis Hierusalem ædificatio antiquitus ab Deo pluribus est demonstrata. Quid enim est, quod sic loquitur Dauid: Et anima mea illi uiuet, & semen meum seruiet ipsi, annuntiabitur domino generatio uentura, & annuntiabunt cæli iustitiæ eius populo, qui nascetur, quæ fecit dominus. Et in Esaia Deus: Alienigenis, inquit, qui apprehendent foedus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius, quam filijs, & filiabus, nomen sempiternum dabo illis, quod non peribit. Nonne & populo, quem dominus facturus erat, cum diu quidem antea populus Iudæorum esset factus, & alienigenis, qui foedus domini apprehensuri erant, hoc est planè non Iudæis, nomen melius multo ab summo Deo promittebatur spiritualibus filijs uidelicet, quæ filijs terrenis, atque carnalibus, quod idem est, atque Iudæis: Quid de ipso CHRISTO Esaias, quam aperte, quamque perspicue, ut uideatur penè id ipsum intueri mysterium, quod nos occultum fuisse dicimus, cum sic inducit loquentem Deum: Ego suscitauimus eum in iustitia, & omnes uias eius dirigam: ipse ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam dimittet, non precio, nec munere. Et rursus uim inuenuis futuri mysterij: Conuertit, inquit, Deus sapientes retro, & scientiam eorum stultam facit, sufficitat uerbū serui sui, & consilium angelorum complet. Vel, cum de nouo populo prædicat: Ambulare faciā cæcos per uitam, quam non nouerunt, per semitas, quas non cognouerunt, calcare faciā eos, ponam tenebras ante eos in lucem, & praua in rectum. Nam quid obsecro erat ignotius, quid magis deuium ab itinere publico, quam hæc inire uitæ semitas, quæ nobis à CHRISTO Iesu monstratae sunt: quas nisi princeps ipse præeundo indicasset, & omnibus impedimentis, obicibusque præseptas progressu ipse suo purgasset, atque aperuisset, nemini eas non modo ingredi, sed ne dispicere quidem fuisset licitum. ITA EST, inquit, sed quæro mi frater, quidnam clarius esse iam potest, aut mysterio fidei, eiusque effectui, & operatione inter gentes, aut prophetarum uaticinijs ista ipsa annuntiantibus: cum præsertim omnes ferè, qui à spiritu sancto prædicationi uenturum seculum cognouerunt, cum denuntiarent populo Iisrahelico, Iudæoque excidium, urbi Hierusalem uasitatem, & ruinam, solitudinem regioni, internicionem prope Hebræorum filijs, filiorumque parentibus, repente post innumerabiles illas facturas, & calamitates, tanquam mutato choro concinantem, ressituentemque omnia, & ad seculum beatius transferentem Deum, ut facile appareat hominibus non tardissimis reiecto carnali populo, alium à Deo spiritualem populum institui, quo cum foedus sempiternum futurum Domino sit. RECTE, inquam, loqueris Iuli, sed quando, quoad est nobis à Deo traditū fidei CHRISTI mysterium satis aperuimus, cuius cognitio, sicut ipsa re experire ad intelligentiam Pauli sensa, quæ nimis interdum retrusa, absconditaque uidentur, mirum quantum profutura sit, uideamus nunc, de quo antè fuit dubitatum, quid in se momenti, aut necessitatis ad salutem consequendam baptisimus habeat. Sic enim, si memoria tenes, disputabamus non uideri

non uideri nobis iure derogari circuncisioni ipsi illi uidelicet, quæ in præputio carnis usurpabatur, cum in eo ligno, & uelut indicio suæ profersionis Iudæi ipse ponerent, quando eandem nos uim ad amicitiam cum Deo, & ad salutem acquirendam in baptismo nostro, quod item signum externum est, constitutum, de quo dicendum est, baptismum cum, qui ex aqua, & chrismate sacro fiat, non esse omnino necessarium ad fidei iustitiam, & tamen quodam modo necessarium esse. Nam cum sit baptismus profectio eius sectæ, quam sequi uolumus, & earum rerum, quas Deo promittimus, quasi pacto quædam ore enunciata, ac prolata, & coram Ecclesia, coetumque fidelium testificata, per quam testificationem membrum Ecclesiæ, quæ corpus **CHRISTI** est, efficitur, quod omnes in unum corpus, ut ait Paulus, baptizamur, si incidat casus, & tempus eiusmodi, ut recepto, & credito **CHRISTI** mysterio id ipsum statim facias, & opere usurpemus, protinusque mundum re ipsa, per alienam tamen uim dimittamus, ad eum finem utique, ut Deum, & promissiones Dei assequamur, salutem absque hoc baptismo sine dubio inuenimus, sicut inuenit eam ille Iatro, qui pendenti **CHRISTO** in cruce, pendens ipse adhaesit. Quid enim erat opus illi, ut ptereretur **CHRISTVM** sequi uelle, quæ reuera sequebatur? & mundum uelle dimittere, quem tum maxime dimittebat? Quo in supplicio crucis, et si legibus mortem subire, ac ferre in corpore cogebatur, animi tamen liber, ipsum illum animum, quem in potestate habebat, ad præbendum se **CHRISTO** comitem applicabat, proptereaque, absque aqua in sanguine, & spiritu est baptizatus. Quod item compluribus postea contingere potuit, quemadmodum de Emerentiana uirgine, & Adauctio martyre monumentis est proditum, & si qui alij eiusmodi, quos in ipsa agnitione **CHRISTI** & fidei mysterium, quod intellexerant, opere statim implentes, atque ut **CHRISTO** cõiuncti essent, mundum, atque uitam prompto animo relinquentes, nullo alio accepto baptismo, præter hunc spirituale, & intestinum, quo nullus tamen sanctior est, ipsa Dei benignitas in gremio suæ immortalitatis excepit. At qui post agnitionem mysterij, spatium habuerunt & cõmodum sanctissimo hoc baptismi lauacro se abluendi, & in eo profectendi, quales ipsi erga Deum esse uellent, & quo pacto hæere illi, mundumque renuntiare præoptarent, si facere id neglexerunt, salutem quoque hi suam, & fidem ipsam eam, quam susceperant, prodidisse sunt existimandi, aut enim, qui sic faciunt, per superbiam, contumaciamque contemnunt, aut agunt profectio perfidiose, qui cum sese **CHRISTO** dedere uelle simulauerint, deditionem ipsam uerbis concipere, & confiteri palam non audeant, neque Deo se per baptismum, tanquam per syngrapham obligare. Ad hæc accedit, quod si mysterium intellexerunt, dum ipsi mysterij iudicia, testimoniaque nõ usurpant, exemplo cæteris officiant, neque ipsi ad corpus Ecclesiæ, & **CHRISTI** se adiungunt, quod per hoc sacramentum potissimum in unitate continentur: si non intellexerunt, ne illis quidem signis, & ceremonijs doceri curant, & admoneri, ut per corporeos eiusmodi ritus, ad spirituale cognitionem perueniant. Quapropter sancte, & uere ab Apostolo est dictum, Corde credi ad iustitiam, ore autem confessionem fieri ad salutem. Quippe cum fides cordis sit, quæ Deo præcipue grata homines sola credentes iustificet apud eundem Deum, oris autem confessio & fidem illam cordis comprobeat, & iustitiam conseruet fidei, ex qua est nobis uera ex Deo uita: quæ quidem confessio nisi suscipiatur, quasi pudendum nobis mysterium esse uideatur, quod gloriatiõne dignissimum est. Itaque ab eodem Paulo peropportune est adiectum scripturæ testimonium, sic dicentis, Quod omnis, qui credit in illum, non confundetur. De quo & dominus in Euangelio: Qui me negauerit coram hominibus, negabo eum & ego coram Deo, inquit. Atque eadem ista in lege ueteri, de circuncisione potuissent dici, quam Moyses de populi illius duritate, per uicaciamque expositus Ians, Israelitas, ut eam in corde coram Deo adhiberent, flagitabat. Et Hieremias populum monebat, ut circuncisus esset præputium cordis coram Deo, quod spirituales circuncisio illi, quæ in carne erat, circuncisioni & ueritate, & honore apud Deum antecederet, & tamen illam ipsam carnalem circuncisionem præmittere non erat fas, nisi quod post inuentum fidei lumen circuncisio per baptismum sublata est. Baptismus autem ut qui ad summum iam, absolutumque peruenit, factus est sempiternus, iam de opere

ribus

ribus mi frater, quæ asperrantur hæretici, nec ea ullius esse ad salutem momenti dicunt, quam illi salutem una in fide uolunt esse positam, non ne sublata quæstio omnis est: cum si fidei uirtus, & ipsum mysterium intelligatur, nullis cum operibus malis queat fides coherere, de illis operibus loquor, quæ ex constituto sunt, & ab animo prauo, maloque sunt profecta. Nam quin lapsu, & titubatione aliquando possit fidelis offendere, nos nihil contra dicimus: habitus, propositum, deliberatioque delinquenti ad uera fide remotissima sunt. Quo enim pacto reliquit mundum, & ad Deum se contulit is, qui nihilo secius mundi uoluptates, & commoda omnia uenatur? & quod cupiditatibus suis queat suppeditare, iræ, auaritiæque, & ipsi deseruit ambitio? Ac nulla quidem tanta non modo est, sed ne esse quidem potest pestis, immunitasque uitiorum, nullus tantus acruus scelerum, tam profligata, & perditia in omni flagitiorum genere uoluntas, quæ simul ac per fidem **CHRISTI** adiunxerit se ad Deum, & mundum præ illius amore studioque repulerit, ipsique sese Deo totam tradiderit, atque permiserit, non statim ea, atque euelsingio deletis omnibus maculis illis ulceribusque peccati, pura mundaque resplendeat, & nouæ fidei aduentu sanctificata, illam coelestem induat iustitiam, per quam ad Deum proxime bonitate accedat, qua iam hausta uirtute, & tanto illo munere diuinæ liberalitatis accepto, quis non intelligat, nihil iam fore illi in cuncta uita propositum, nisi ut Deum imitando omnia omnibus bona faciat semper, & dicat, ab omni semper iniuria, & ab omni terrena, ac sordida abstineat cupiditate, aliorum animo æquo iniurias perferat, nihil omnino extraordinarium appetat, saluos, atque honestos uelit esse omnes, etiam inimicos, cum nemine litis, nec altercationibus contendat? Quod qui mundum nihil pendunt, his ista, quæ diximus, non solum facilia factu, uerum etiam suaui, & iocunda sunt, & cum fide erga Deum ita coniuncta, ut diuelli non possint. Tu uero qui tantum operibus fidei, ut nihil operibus bonis habendum honoris in uita, & salute adipiscenda putes, amabo de qua fide istud sentis? Nam cum ista quidem, quæ per **IESVM CHRISTVM** in unum Deum fides est, non potest oratio tua conuenire, siquidem illa cordis fides est, neque solum credit Deo, uerum etiam uni illi ipsi confidit, ex quo sequitur omnium humanorum honorum contemptio. Tu cum te dicis credere, & hoc uno uerbo sic niteris, ut totum in eo, quantumcumque est, quod pertinet ad salutem, ponendum esse confirmes, confidas autem mundo, cui rei indicio est oratio, uita, mores denique reliqui tui, cum tanquam omni munere perfunctus, quod Deo, & fidei in Deum debitum sit, erumpas iam liber in omne genus flagitiorum: nihilque turpe ducas, quod libidini tuæ placitum sit: in mundum te totum inuergites, & cunctis, qui tibi non assentiuntur, contumelias dicas, fortunæ aliorum directum eas, matrimonijs nefarijs illigere, seruias iracundiæ, uinolentiæ, intemperantiæ, atque ex his lustris egressus sic demum eructes uerbum fidei, ut ex ea pendere una salutis spem constituas, nec bonis operibus, & moribus tribuendum esse quicquam apud Deum disputes: Quid tam absurdum esse, aut tam abhorrens a uero potest? Quemadmodum porro Paulum attendis, cuius te dicitas & nomen sequi, & auctoritatem? Non ne is palam, & diserte ponit homines per fidem **CHRISTI** iustificari, & ea quidem illos insigniri iustitia, quæ maior omni humana uirtute sit, ut fidei, iustitiæque appareat unum, atque eundem esse constrictum sempiterni uinculo scæderis consentum. Porro iustitia sine operibus bonis esse quæ potest? Nam & alio loco Paulus, Dei sumus effectio, inquit, conditi in Christo **IESVM** in operibus bonis, quibus præparauit Deus, ut in eis ambularemus. Nos uero dicamus, quod sicut fides adueniens uetera omnia crimina delet, atque diluit, unaque satis est ad obtinendam gratiam summi Dei, sic fidem ipsam, posteaquam aduenit, hominemque cum Deo coniunxerit, non posse eam deinde cum moribus malis coherere, propter eam causam quidem, quod nec fides sine iustitia est, & prauè agendo, recteque loquendo, non est credere id Deo, sed simulare. Ita aut iustitiam etiam non es adeptus, si fidem uerbis tantum, & non corde comprehendisti, aut si eam corde, statim etiam iustitia fidei consecuta est. Porro oris confessio sic ualet ad salutem, si cordis credulitas profecerit ad iustitiam. Verum de his hæcenus: non enim cognito iam fidei

mysterio

mysterio ulla uel minima dubitatio in his rebus amplius potest residere. Nos Deum
 potius precemur, horum ut hominum mētes, in eum sensum inducat, ut fidem, quam
 uerbis profitentur, motibus, & iustitia teneant, digniq; ab eodem efficiantur, quo-
 rum ad reprimendas aliorum immoderatas cupiditates, plus etiam exempli, & au-
 thoritatis uita, quam persuasionis habeat oratio. **PRECEMVR** sane Iulius in-
 quit, etenim Christianum hoc imprimis & nostrum est, atque illi iustitia, quæ ex fide
 exiit, maxime consentaneum. **NUNC REDEAMVS** ad Apostoli uerba: Lon-
 go quidem interuallo, sed tamen non sine magna, & necessaria ratione illa est à nobis
 facta digressio. Exposuimus enim, & demonstrauimus, id quod necesse imprimis fuit,
 quemadmodum nemo hominum apud Deum, nisi per fidem **CHRISTI** possit ius-
 tificari. sic enim loquitur Paulus: Nunc seorsum à lege iustitia Dei manifesta facta
 est, testificata ab lege, & à prophetis. Legem hic appellans ueterem scripturam totam,
 in qua ubiq; elucet testimonia aduentus **CHRISTI**, & noui illius populi,
 qui in fide & iustitia cum Deo coniunctus, & sempiterno foedere cum eo copulatus
 futurus erat. Iustitia, inquit, Dei per fidem **IESV** Christi, in omnes, & super omnes
 credentes, ex quibus uerbis patet, non eos tantum qui se dicunt credere, sed qui sic
 crediderunt, ut iustitiam fidei adipiscerentur, illos **IESV** Christi uere fideles esse.
 Atque ut comprimat semper Iudæorum insolentiam, qui ægre admodum ferebant
 alios, qui extra legem essent, fieri secum socios eiusdem à Deo muneris & gratiæ, quæ
 si quibus lex data ante esset, his solis deberetur & gratiæ, profequitur Paulus. Non
 enim, inquiens, est distinctio. At quid ita non est? aut cur Iudæus non anteponatur
 Græco? Quia omnes, inquit, peccauerunt, & egent gloriæ Dei, ut iustificentur gratis
 ipsius gratiæ. Quia omnes, inquit, in causa pari sunt, ut nullum à se afferat quisquam
 discrimen meriti, sed apud Deum unusquisq; peccando offenderit. Egent ergo omnes
 clementiæ, & benignitate summi Dei, cuius exercitatio in Deo sic etiam gloriosior
 est, quam si in benemeritos sua præmia disperteret. Nunc enim totum quicquid est
 uirtutis, atq; boni, quod per fidem assequimur, totum, inquam, ex Deo est, & ex diuini-
 nis illius iustitiæ, bonitatisq; thesauris, cuius si essemus nos aliqua ex parte nobis ipsis
 auctores, quantum esset illud, quod ex nobis præberemus, tantum esset de Dei glo-
 riæ, munificentiaq; detractum. Iustificamur igitur omnes per fidem, sola illius gra-
 tiæ, hoc est, nullo nostro merito eiusmodi, ut illud donum nobis à Deo debitum esse
 uideatur. At quo pacto iustificamur? quo pacto etiam si in posterum efficiamur iusti,
 ueteres tamen culpas, maculasq; deponimus? per redemptionem, inquit, quæ in **Chri-
 sto IESV**. Nam Christus **IESVS** cum sine peccato ullo esset, & tanquam pec-
 cator nihilominus morte esset mulctatus, compensatio huiusmodi facta est, ut ue-
 tus peccatum nobis non debeat amplius exprobrari. Si enim permissum est, ut qui non
 peccauit, plecteretur, cur non permittatur, ut qui peccauit, à poena sit liberatus? con-
 fusum enim, & perturbatum iam est mortis iudicium. Mortuus porro est **IESVS**,
 non suis peccatis, sed nostris, quam mortem ipse sponte suscepit, ut placato per suos
 dolores & cruciatus Deo, nos mortem comitem peccati effugeremus. Quid autem
 iste **IESVS** quemadmodum hoc effecit, aut qua ratione in hanc mentem est illa-
 psus, ut tantum amoris erga nos, & pro nobis studij, curæq; susciperet? Quoniam, in-
 quit, hunc Deus proposuit placamentum per fidem in ipsius sanguine, Deus ipse
 met, inquit, non solum gratiam, & amicitiam suam instituit nobis largiri, sed per quod
 etiam illam mereremur, adiecit. Dedit enim nobis filium suum, à quo ipse placetur,
 & omni ueterum nostrarum iniurarum memoria deleta, humano generi, per eum re-
 conciliaretur, quod nulla per nos ratione potuit effici. Quisquis enim nostrum, mor-
 tem illam suscepisset, licet pro omnibus unus se deuouisset, idq; egisset optimo ani-
 mo, piacq; uoluntate; tamen ex infecto genere oriundus uix suam ille culpam, nedum
 salutem aliorum redimere potuisset. Atque in hoc maxime effulget magnitudo, &
 maiestas, & gloria summi Dei, qui totum expleuit nobis beneficium suum. Nec fe-
 lum placabile, sed hostiam etiã, qua placaretur exhibuit, ut quo meriti minus nostra
 à parte esset, hoc magis clementiam, & bonitatem, & iustitiam illius deamur. Sed
 licet nihil ex nobis sit dignum, nihil uim aut rationem ullam meriti continens: tamen
 aliquid

aliquid à nobis proficiscatur necesse est, in quo confidat Dei gratia, & iustitia, id porro
 non est operis, sed bonæ duntaxat erga Deum uoluntatis, quæ solum per fidem
CHRISTI contingere nobis potest. Fides enim est quæ confidit, & totam se com-
 mittit Deo, quod tum sit, cum & in futurum Deo placere institutumus, & de præterito
 confidimus omnem ex pristinis nostris sceleribus offensionem in illa diuina mente
 penitus esse deletam, atq; horum utrunq; per fidem in Christo **IESV** assequimur, &
 disciplinam uidelicet agenda ex Dei uoluntate, ac imitatione uitæ, & redemptionem
 iandiu merita per nos propter peccata nostra mortis. Quorum utrunque in sanguine
 ne **CHRISTI** nobis representatum est, quod etiam ipsum subtilius est uideandum,
 quemadmodum sanguis **CHRISTI** peccata nostra abluerit. Ac primum legem
 Moyſis ita iubere cognouimus, ut sanguine semper aliquo peccata expiantur, cui
 oportuit legi satisfieri, qua de re in epistola ad Hebræos copiose est scriptum. Sub ea
 enim lege dum uoluit nasci **CHRISTVS**, illud quoq; ex lege facere constituit, ut
 quos liberare redimereq; uolebat, pro his suum ipse sanguinem effunderet; suum autem
 rem, ob eam rem, ut non breuem illis, & cito interituram, sed æternam, & stabilem red-
 emptionem inueniret. Nam sanguis uictimaru, qui pro commisso, & perpetrato delicto
 fundebatur, susceptam quidem antea maculam abluere, non erat autem futura
 integritatis, & innocentia sponſor. Itaque ad eandem sapientiam uictimam, & ad ean-
 dem sacrificia erat reuertendum. Sanguis uero **CHRISTI** quod ad peccata uetera
 attinuit, legis, & sacrificij propriam expiationem fecit, quod ad uentura autem, maio-
 re etiam mysterio omne humanum genus est complexus. Etenim gentes exteræ, quæ
 lege non tenebantur, & illam forsitan uim purgandi & expiandi per cruorem uicti-
 marum factam non intelligebant, hoc certe documento instructæ, eruditæq; sunt, quod
 mors illa **CHRISTI**, illa crux, ille sanguis celestis, doctrina omnibus nobis exten-
 dit, quemadmodum uitam nos quoq; & mortem ab illecebris mundi penitus distin-
 ctam, & in deo fixam decurrere debeamus. Itaq; tum per fidem in **CHRISTI** san-
 guine Deum nobis conciliamus, si in illo sanguine, illaq; **CHRISTI** morte nos etiã
 assensione animi, uoluntateq; comoriamur, id est, si mundi, & uitæ huius blandimen-
 tis pro nihilo habitis bonorum omnium summam in Deo constituamus. Qui enim
 sic agunt, atque constituunt, illi cum **CHRISTO** peccatis mortui sunt, & ad fru-
 ctum æternæ uitæ cum eodem postea suscitati. In illo igitur sanguine, Christi morte
 te, cum fides tora nostra, tum Dei reconciliatio, & pax nobiscum facta consistit. Sequitur
 autem: In demonstrationem iustitiæ suæ, ex remissione præteritorum peccato-
 rum in tolerantia Dei. Proposuit, inquit, **IESVM** placamentum Deus, in cuius san-
 guine ipse per fidem placaretur, ut demonstraret iustitiam suam, & summam immen-
 samq; bonitatem, per quam remisit peccata, quæ diu tolerauerat. Illa enim bonitas,
 illa longanimitas omnipotentis Dei in hoc quoq; semper apparuit, quod pertulit, &
 sustinuit eos, qui peccauerunt; sustinuit autem, non ut eos grauius plecteret, sed ut
 ansam & occasionem ignoscendi in illis inueniret. Huius porro perpetuæ Dei uolun-
 tatis, & clementiæ testis fuit **IESVS**, in quo etiam antiquis, & diu antè mortuis pa-
 tribus, qui non in mundo omnia sua defixerant, sed ad Deum bonam partem cogita-
 tionum suaru direxerant, redemptio est facta. Et quoniam hoc est Pauli nationem ali-
 quando integram, & Ecclesiam **CHRISTI**, & genus hominū interdum uniuersum
 perinde ætatum gradibus diuidere, ac dispertere, ac si de singulari homine loqueretur,
 mundiq; ætates, & tempora ætatibus hominis accommodare; sic nunc in isto loco de
 humano genere toto perinde, ut de homine uno loquens, humanitatē, & tolerantiam,
 & bonitatem summi Dei, quam ipse ferme iustitiam appellat, qua de re satis alijs lo-
 cis est dictum, quam in singulis hominibus adhibet Deus, ut eorum peccata diu, mul-
 tumq; toleret, ex pectetq; occasionem ignoscendi, atq; parcendi, eandem ipsam clemen-
 tiam, & bonitatē in humano genere toto adhibuit, cuius cum tot seculorū pertulisset
 peccata, quo tempore maxime illa percrebuerant, ad summumq; peruenerant, præci-
 dit ille tandem patientiam suam, Verum ita præcidi, ut humanum genus, quod pro-
 pter delictorum, & scelerū magnitudinem summo supplicio afficere debebat, summo
 sibi expiaret, uinceretq; beneficio. Atq; hoc est dignum Dei natura, & beneficentia,
 I 2 hoc